

Jaarverslag Verantwoord Beleggen 2023

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de
Zoetwarenindustrie

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Ontwikkelingen 2023 en vooruitblik 2024	3
3. Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen	5
4. Uitsluitingsbeleid	8
5. Stembeleid	11
6. Engagementbeleid	17
7. Impactbeleggen & maatschappelijke impact	27
8. Duurzaamheidskenmerken in de beleggingsportefeuille	28
9. IMVB-convenant	32
Bijlage 1 – Principes van het UN Global Compact.....	35
Bijlage 2 – Uitsluitingslijst per criterium	36

1. Inleiding

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Zoetwarenindustrie heeft een uitgewerkt beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen. Dit beleid richt zich op het betrekken van afwegingen op het vlak van milieu, sociale omstandigheden en (ondernemings)bestuur in de beleggingsbeslissingen, aanvullend op de gebruikelijke financiële aspecten. Vanuit het fonds en zijn achterban wordt er waarde gehecht aan het betrekken van duurzaamheid in brede zin bij het maken van beleggingsbeslissingen en het beheren van de portefeuilles. We willen naast het bieden van een goed pensioen ook bijdragen aan een leefbare wereld voor huidige en toekomstige generaties. In dit jaarverslag doen wij verslag van de resultaten van het beleid en de manier waarop het bestuur het afgelopen jaar heeft gewerkt aan het realiseren van de doelstellingen.

Met vriendelijke groet namens het Bestuur

2. Ontwikkelingen 2023 en vooruitblik 2024

Het vakgebied van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) is volop in beweging, mede daarom heeft het fonds in 2023 nieuwe stappen gezet in het MVB-beleid. Onderstaand is een beschrijving gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen rond Maatschappelijk Verantwoord Beleggen en blikken we vooruit op de te verwachten acties voor 2024.

Europese transparantiewetgeving (SFDR)

Sinds 2022 publiceert het fonds een aantal documenten, waarmee het de deelnemers informeert over de gemaakte MVB-keuzes en de gerealiseerde resultaten, conform de wettelijke vereisten. Deze eisen (uit hoofde van de Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR) zijn bedoeld om consumenten van beleggingsproducten meer duidelijkheid te bieden over het duurzaamheidsgehalte van het product. In Europees verband worden pensioenfondsen ook gezien als aanbieders van beleggingsproducten, en daarmee is de wetgeving ook van toepassing op het pensioenfonds, temeer omdat het fonds stuur op milieu- en sociale- kenmerken en zichzelf daarom als een artikel 8 fonds onder deze wetgeving heeft geclassificeerd.

Daarom heeft het pensioenfonds in 2023 onderstaande documentatie opgesteld en op de website gepubliceerd:

Document	Inhoud
Verklaring Ongunstige Effect op Duurzaamheid	Aanbieders van beleggingsproducten dienen te publiceren of en zo ja hoe zij 18 verplichte en minste 2 optionele <i>ongunstige effecten</i> meenemen in het beleggingsbeleid
Precontractuele Informatieverschaffing	Deelnemers van het fonds kunnen via dit voorgeschreven template kennisnemen van het MVB-beleid van het pensioenfonds en de minimale garanties rondom MVB die het fonds afgeeft.
SFDR Website Teksten	De belangrijkste MVB-elementen in 12 voorgeschreven rubrieken gerangschikt.

Het fonds zal doorlopend periodiek moeten blijven rapporteren zodat het de deelnemers van het pensioenfonds op voorgeschreven wijze informeert.

Klimaat Actieplan

Als ondertekenaars van het commitment van de financiële sector aan het Nederlands Klimaatakkoord heeft het fonds in 2022 een Klimaat Actieplan geformuleerd en gepubliceerd. Het Klimaat Actieplan bevat concrete decarbonisatiedoelstellingen voor de relevante asset categorieën en een overzicht van de beleidsinstrumenten die worden ingezet om bij te dragen aan de doelen van het Akkoord van Parijs¹.

Het fonds heeft de ambitie om de absolute CO₂-uitstoot van de beleggingen in aandelen, bedrijfsobligaties en onroerend goed in 2030 significant te hebben gereduceerd. Dit meten we aan de hand van de gemiddelde CO₂-intensiteit (uitstoot per miljoen Euro omzet). Nadat we in 2022 voor de helft van de beleggingen in aandelen ontwikkelde markten gebruik zijn gaan maken van een EU Klimaatbenchmark is dat begin 2023 ook voor de andere helft van de allocatie gaan gelden. Daarmee is dit onderdeel van de portefeuille in lijn gebracht met de CO₂-reductiedoelstellingen uit het Akkoord van Parijs. Ook zijn vergelijkbare afspraken gemaakt met de beheerder van de beleggingen in bedrijfsobligaties met een hoge kredietkwaliteit.

¹ Doel van het akkoord is om de klimaatopwarming te beperken tot 1,5 à 2 graden Celsius.

Daarnaast hebben we in 2023 onze beleggingen in Groene obligaties² in de portefeuille staatsobligaties vergroot, om op die manier een bijdrage te leveren aan de financiering van de energietransitie.

Het fonds is sinds begin 2022 lid van de Institutional Investor Group on Climate Change. Dit is een Europees netwerk, waaraan in totaal meer dan 360 institutionele beleggers uit 22 Europese landen deelnemen. Door deelname heeft het fonds toegang tot een breed spectrum van activiteiten en mogelijkheden, zoals presentaties, beleidsdocumenten, workshops, webinars en nieuwsbrieven. Ook is het fonds 'supporter' van Climate Action 100+, een internationaal samenwerkingsverband van zo'n 700 investeerders en vermogensbeheerders heeft als doel de activiteiten van de 166 meest CO₂-intensieve bedrijven in lijn te brengen met het Klimaatakkoord van Parijs. Via engagement worden bedrijven gestimuleerd om te komen tot een goed ontwikkeld klimaatbeleid, reductie van CO₂-uitstoot en meer transparantie op het gebied van klimaat impact (in lijn met de aanbevelingen van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures). Als 'supporter' neemt het fonds niet zelf deel aan de engagementactiviteiten, maar ondersteunt publiekelijk de doelstellingen en initiatieven.

In 2023 hebben we (opnieuw) aandacht besteed aan het identificeren van de belangrijkste duurzaamheidsrisico's voor de beleggingen, waarbij we onder andere naar klimaatrisico's hebben gekeken. Per risico hebben we bepaald of de door ons getroffen beheersmaatregelen voldoende effectief zijn.

Uitsluitingsbeleid Landen

In 2023 heeft het fonds besloten om het bestaande uitsluitingsbeleid voor ondernemingen uit te breiden naar landen. Het fonds wil niet beleggen in obligaties uitgegeven door (semi-)overheden van landen die slecht scoren ten aanzien van mensenrechten en corruptie. Dit sluit aan bij de uitkomsten van de deelnemersconsultatie. Het uitsluitingsbeleid kan niet worden toegepast bij beleggingen in beleggingsfondsen, maar speelt wel een belangrijke rol bij de selectie van de vermogensbeheerders voor deze categorie. Mede op basis van het uitsluitingsbeleid is de allocatie naar staatsobligaties opkomende markten in 'harde' valuta in 2023 omgezet naar een beleggingsfonds met een vergelijkbaar uitsluitingsbeleid.

Vooruitblik 2024

De focus van het fonds ligt de komende periode op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel, waardoor er minder ruimte is voor nieuwe initiatieven ten aanzien van duurzaamheid. Wel zal de reeds ingezette implementatie van het Klimaat Actieplan worden voortgezet. Met name zal aandacht worden besteed aan het realiseren van decarbonisatie in de allocatie naar bedrijfsobligaties met een lage kredietkwaliteit. Ook zal het bestaande stembeleid worden geëvalueerd, mede met het oog op het Klimaat Actieplan. Het fonds blijft geïnteresseerd in andere mogelijkheden om bij te dragen aan klimaatoplossingen, bijvoorbeeld via illiquide (impact)oplossingen.

Naast aandacht voor klimaatverandering wil het fonds in 2024 aandacht besteden aan de risico's van het verlies aan biodiversiteit. Dit thema krijgt steeds meer aandacht en heeft grote samenhang met klimaatverandering. Een eerste stap hierin is het verkrijgen van meer kennis over en beter inzicht in deze risico's binnen de portefeuille.

² Dit zijn obligaties die worden uitgegeven voor de financiering van klimaatgerelateerde of milieuprojecten.

3. Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen

Een duurzaam beleggingsbeleid richt zich op het betrekken van afwegingen op het vlak van milieu, sociale omstandigheden en (ondernemings)bestuur ("ESG") in onze beleggingsbeslissingen, aanvullend op de gebruikelijke financiële aspecten.

Visie op maatschappelijk verantwoord beleggen

Door ESG-elementen ook te betrekken in de keuzes voor beleggingen worden in de visie van het bestuur van Bpf Bakkers neerwaartse risico's gereduceerd. Negatief gedrag van ondernemingen op een van deze immateriële factoren leidt immers tot materiële risico's in de portefeuille en daarmee voor het fonds en de deelnemers. Het overtreden van veiligheidsvoorschriften voor medewerkers, het hanteren van een onzuivere governance-structuur en het niet naleven van milieuregelgeving zijn activiteiten die wellicht op korte termijn financieel gewin opleveren, maar op langere termijn aanzienlijke schade kunnen veroorzaken.

Dit leidt daarmee tot een financieel risico, maar tevens tot een reputatierisico voor het fonds. We willen niet worden geassocieerd met bedrijven die zich niet aan elementaire uitgangspunten rondom milieu, sociale omstandigheden en ondernemingsbestuur houden.

In de beleggingsbeginselen is deze visie eveneens verwoord:

Wij verwachten van duurzame beleggingen op lange termijn een betere rendement-/risico verhouding dan van niet-duurzame beleggingen. Wij geloven dat beleggingen alleen goed kunnen renderen als samenlevingen zich goed kunnen ontwikkelen.

Dit wordt als volgt toegelicht:

Maatschappelijk verantwoord beleggen en duurzaamheid vormen een integraal uitgangspunt bij het beleggingsbeleid. Wij vullen dit principe in binnen alle onderdelen van de beleggingsportefeuille waarbinnen dit mogelijk is. Uiteindelijk draagt dit ook bij aan een betere leefomgeving voor de achterban. Wij hebben de ambitie om meer te doen dan wettelijk verplicht is. De mening van de achterban weegt mee bij de bepaling van het duurzaamheidsbeleid. Wij onderschrijven de Principles for Responsible Investment en hebben het IMVB Convenant en het Klimaatakkoord ondertekend en geven hier uitvoering aan in ons duurzaamheidsbeleid.

We doen dit door:

- in de beleggingsportefeuille rekening te houden met duurzaamheidsrisico's en -kansen;
- bedrijven waarin wij investeren aan te zetten tot maatschappelijk verantwoord handelen;
- het in toenemende mate investeren in en stimuleren van activiteiten die een positieve bijdrage leveren aan een meer duurzame wereld;
- maatschappelijk ongewenste activiteiten niet te financieren.

Het fonds wil daarnaast transparant zijn over het gevoerde beleid, en over de effecten van dit beleid (voor zover direct zichtbaar). Het bestuur zorgt er daarbij voor dat het beleid aansluit bij de ambitie van de belanghebbenden in het fonds.

Beleid

Het duurzaamheidsbeleid is uitgewerkt conform beschreven in de beleggingsbeginselen.

Het fonds wenst aan alle drie de ESG-pijlers, te weten milieu/klimaat (E), sociale verhoudingen (S) en (ondernemings)bestuur (G) voldoende aandacht besteden. Wel beschouwen we de klimaatuitdagingen waar de maatschappij voor staat als het meest urgent, vanwege de beperkte tijdspanne waarin actie

kan worden ondernomen ter mitigatie van deze problematiek. Ook denken we dat klimaatverandering het duurzaamheidsrisico is dat de meeste impact heeft in financiële termen. Daarom geeft het fonds dit specifieke thema een hoge prioriteit. Daarnaast wenst het fonds ook op andere duurzaamheidskenmerken sturing te geven, zoals bijvoorbeeld milieu- en/of sociale doelstellingen.

Het bestuur heeft op basis van de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties (SDGs) besloten zich te richten op het realiseren van een positieve impact op doelen 7 (betaalbare en duurzame energie) en 12 (verantwoorde consumptie en productie). Daaraan is in 2021 doel 3 (goede gezondheid en welzijn) toegevoegd, een thema dat door deelnemers belangrijk wordt gevonden. Een gerichte benadering heeft de voorkeur boven een brede benadering van alle SDG's. De drie geselecteerde doelen sluiten goed aan bij het karakter van onze sector.

Het fonds draagt waar mogelijk positief bij aan deze SDGs door ondernemingen via het betrokkenheidsbeleid (zie hoofdstuk 6) te stimuleren om bij te dragen aan het behalen van deze SDGs.

De voor SDG3 vastgestelde subdoelen liggen veelal op het terrein van publieke gezondheidszorg. Dit maakt het thema minder geschikt voor engagement met bedrijven. Ook hebben we op dit moment geen passende investeringsmogelijkheden gevonden. Het fonds zal blijven zoeken naar manieren om via de beleggingen een positieve impact te hebben op de (sub)doelen van SDG3.

Beleidsdoelstellingen

Het bestuur heeft verschillende instrumenten om het duurzaam beleggingsbeleid vorm te geven. Deze instrumenten zijn onder te verdelen naar de doelstelling die wordt nagestreefd:

(i) Stoppen

Er is een aantal activiteiten waar het fonds niet mee geassocieerd wil worden en waarvan de doelstelling is om deze te verminderen of zelfs uit te bannen door deze niet te financieren. Een voorbeeld hiervan is kinderarbeid. Het instrument dat het fonds hiervoor inzet is uitsluiting van bedrijven op basis van vooraf gedefinieerde criteria.

(ii) Verbeteren

Activiteiten waar het fonds niet achter staat maar waar verwacht wordt dat door invloed uit te oefenen verandering kan worden gerealiseerd. Een voorbeeld hiervan is het beloningsbeleid van ondernemingen. Het fonds heeft daarom een stembeleid vastgesteld om de invloed als aandeelhouder in de praktijk te brengen. Dit draagt ook bij aan voorkoming, vermindering en/of beperking van negatieve gevolgen door ondernemingen die zich in de beleggingsportefeuille bevinden. De centrale doelstelling van het dialoog- en stembeleid is om (maatschappelijke) langetermijn waardecreatie te verhogen

(iii) Stimuleren

Activiteiten waar het fonds verwacht door gericht te investeren een positieve bijdrage te leveren aan een meer duurzame wereld. Een voorbeeld hiervan is het beleggen in duurzame projecten.

Reikwijdte van beleid

Het beleid wordt toegepast op ondernemingen in de aandelen- en vastrentende portefeuilles op naam van Bpf Zoetwaren. Beleggingsfondsen vallen indirect binnen scope van dit beleid, daarbij wordt in de selectie, monitoring en evaluatie het ESG-beleid van zowel de strategie als de beheerder beoordeeld.

Indien banken, tegenpartijen of vermogensbeheerders op basis van de uitsluitingslijst worden uitgesloten als belegging worden deze niet automatisch uitgesloten als bank, tegenpartij en/of vermogensbeheerder maar wordt in het bestuur besproken welke actie hier op volgt.

Inzet van instrumenten

Het beleid wordt toegepast door de volgende beleidsinstrumenten in te zetten:

- Uitsluitingenbeleid
- Stembeleid
- Engagementbeleid
- Impactbeleggen, o.m. groene obligaties
- ESG-integratie

De volgende tabel toont in welke categorieën deze instrumenten worden ingezet en op welke wijze.

Categorie	Vorm	Beheerder	Uitsluitingen	Stemmen	Engagement	ESG/Impact	ESG Integratie	SFDR
Staatsobligaties (LDI)	mandaat	GSAM	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	-	✓	8
Groene obligaties	mandaat	Amundi	Eigen Beleid	n.v.t.	Eigen Beleid	Energietransitie	✓	9
Bedrijfsobligaties	mandaat	Abrdn	Eigen Beleid	n.v.t.	Eigen Beleid	CO ₂ & ESG risicoscore lager dan benchmark	✓	8
Hypotheken	fondsen	Aegon&ASR	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	-		8
High Yield	mandaat	Columbia Threadneedle	Eigen Beleid	n.v.t.	Eigen Beleid	ESG risicoscore lager dan benchmark	✓	6
EMD Hard currency	mandaat	Lazard	Eigen Beleid	n.v.t.	Eigen Beleid	-	✓	8
EMD Local currency	Fonds	Colchester	Beleid Beheerder	n.v.t.	Eigen Beleid	-		8
Aandelen Ontwikkeld (factor)	mandaat	AQR	Eigen Beleid	Eigen Beleid	Eigen Beleid	CO ₂ & ESG risicoscore lager dan benchmark	✓	8
Aandelen Ontwikkeld (passief, klimaatbenchmark)	mandaat	NT	Eigen Beleid	Eigen Beleid	Eigen Beleid	Klimaatbenchmark, CO ₂ & ESG risicoscore lager dan benchmark	✓	8
Aandelen Opkomend	Fonds	JPMorgan	Beleid Beheerder	Beleid Beheerder	Eigen Beleid		✓	8
Vastgoed	Fondsen	Divers	n.v.t.		n.v.t.			6 & 8

4. Uitsluitingsbeleid

Het fonds wenst niet geassocieerd te worden met bedrijven die zich niet aan elementaire uitgangspunten rondom milieu, sociale omstandigheden en ondernemingsbestuur houden. Het fonds sluit daarom investering in bedrijven uit die in hun bedrijfsvoering of producten en diensten niet aan de minimale eisen voor duurzaam beleid voldoen. Het fonds heeft hiervoor acht criteria gedefinieerd. Het fonds maakt hierbij gebruik van analyses van een externe dataleverancier (Sustainalytics). Ook wil het fonds niet beleggen in obligaties uitgegeven door (semi)overheden van landen die slecht scoren ten aanzien van mensenrechten en corruptie. Het fonds hanteert hiervoor drie criteria.

Uitsluitcriteria bedrijven

Wettelijke uitsluitingen

Het fonds sluit conform het wettelijk verbod bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van clustermunitie. Ook voldoen we aan de wettelijke sancties die getroffen zijn tegen landen, bedrijven of personen. Dit geldt ook voor geselecteerde beleggingsfondsen.

Betrokken bij de productie van controversiële wapens

Naast de uitsluiting van clustermunitie hanteert het fonds een uitsluitingsbeleid op overige controversiële wapens die niet onder de wetgeving vallen (zoals biologische / chemische wapens, witte fosfor, verarmd uranium en kernwapens). Bedrijven die meer dan 5% van hun omzet uit de productie van deze wapens halen worden door het fonds uitgesloten.

Niet naleven van de UN Global Compactrichtlijnen

De UN Global Compact-richtlijnen zijn opgesteld door de Verenigde Naties. In deze richtlijnen zijn tien principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieu en anti-corruptie opgenomen. De principes zijn gebaseerd op de Universele verklaring van de rechten van de mens, internationaal erkende verklaringen, zoals bijvoorbeeld van de International Labour Organization, en conventies van de Verenigde Naties. Het fonds beoordeelt ondernemingen op deze criteria. Als op één van deze criteria onvoldoende wordt gescoord, wordt de onderneming uitgesloten uit de portefeuille. Zie bijlage 1 voor de principes van het UN Global Compact.

Een hoge score op ESG-controversies

Het fonds wil ook niet beleggen in ondernemingen die een controversieel beleid voeren op enkele ESG-karakteristieken. Dit leidt tot een reputatierisico voor het fonds. Ondernemingen die op dergelijke “ESG controversies” een zeer slechte score halen worden daarom eveneens uitgesloten.

Betrokkenheid bij kinderarbeid

Het fonds sluit bedrijven uit die (direct of in de productieketen) betrokken zijn bij terugkerende incidenten gerelateerd aan kinderarbeid. Structurele inzet van kinderarbeid is ook al een van de uitsluitingsgronden van UN Global Compact, maar met dit additionele criterium worden meer bedrijven uitgesloten.

Betrokkenheid bij genetisch gemodificeerde planten en zaden

Als fonds dat een sterke band heeft met de voedselvoorziening wordt er niet geïnvesteerd in bedrijven die betrokken zijn bij genetische modificatie van zaden en planten. Voor het vaststellen van deze betrokkenheid wordt een drempel van 5% van de omzet uit dergelijke activiteiten gehanteerd.

Betrokkenheid bij productie van tabak en/of tabaksproducten

Het fonds wil niet beleggen in ondernemingen die betrokken zijn bij de productie van tabak en/of tabaksproducten. Dit mede naar aanleiding van de uitkomsten van een onderzoek onder werkgevers en deelnemers, waaruit bleek dat een meerderheid vóór het uitsluiten van deze sector was.

Niet succesvol afgeronde dialoog

Mocht een onderneming in een periode van maximaal drie jaar onvoldoende verbetering boeken binnen de dialoog naar aanleiding van een schending van internationale normen dan is dit voor het fonds aanleiding om deze onderneming toe te voegen aan de uitsluitingslijst. Maatstaf hierbij vormen de vooraf per dialoog vastgestelde criteria (KPI's). Indien er sprake is van te weinig vooruitgang of te weinig respons op deze criteria wordt de dialoog beëindigd en wordt de onderneming uitgesloten van de beleggingsportefeuille.

Uitsluitcriteria landen

Het fonds wil niet beleggen in obligaties uitgegeven door (semi)overheden van landen die slecht scoren ten aanzien van mensenrechten en corruptie. Het fonds hanteert hiervoor drie criteria:

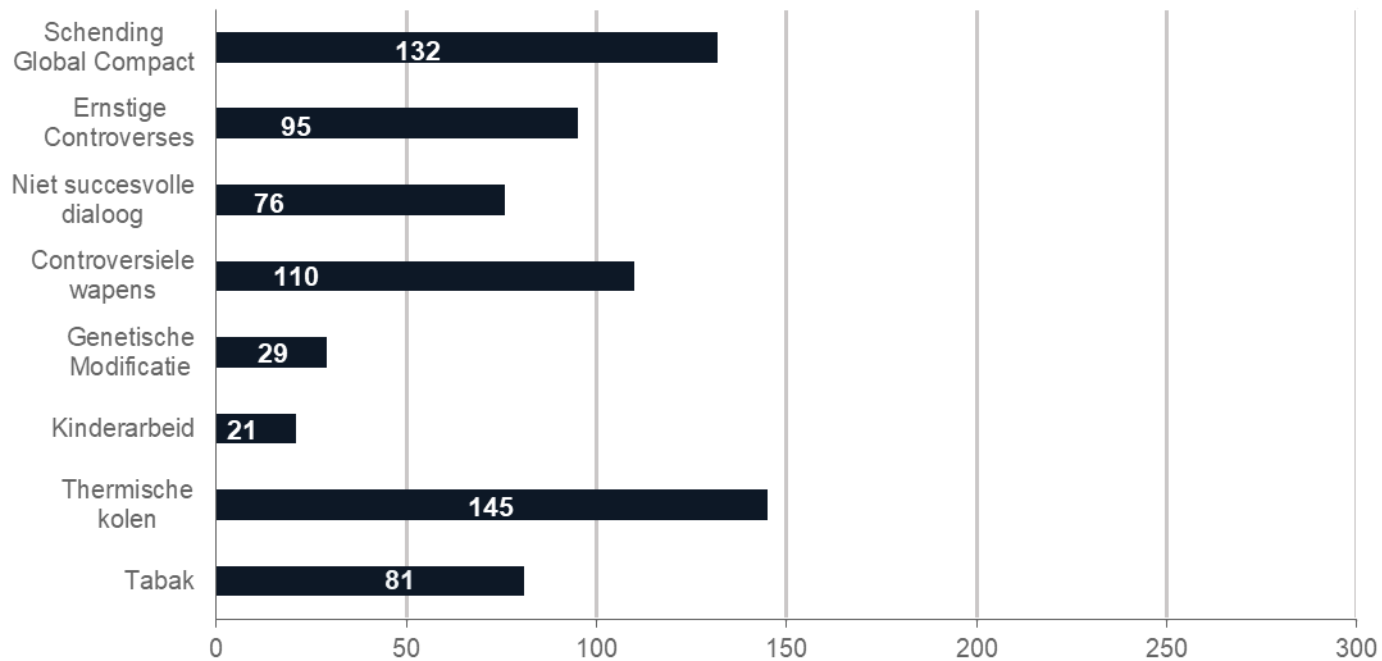
1. Een wapenembargo uitgevaardigd door de VN en/of EU. Het bestaan van een wapenembargo voor een bepaald land is een sterke indicatie dat onder druk van een gewapend conflict mogelijk sprake is van mensenrechtenschendingen; en/of
2. Een score van 10 of lager op de Freedom House; Freedom in the World index. Dit is een breed geaccepteerde index, waarbij jaarlijks een groot aantal landen wordt gescoord op politieke rechten en burgerlijke vrijheden. De methodologie van het onderzoek is zoveel mogelijk in lijn gebracht met de thema's van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De score loopt van 1-100. Een score van 10 of lager is een indicator dat de politieke rechten en burgerlijke vrijheden in het land slecht worden beschermd; en/of
3. Een score van 25 of lager op de Corruption Perceptions Index van Transparency International. De organisatie rangschikt jaarlijks landen naar de mate van corruptie. Een cijfer van 25 of minder kan als 'zeer corrupt' worden beschouwd. Dit is een indicatie dat mogelijk ook overheidsmiddelen oneigenlijk worden aangewend.

Implementatie

De implementatie van het uitsluitingsbeleid wordt gebaseerd op de data en analyses van een externe dataprovider (Sustainalytics), Freedom House en Transparency International. Elk kwartaal levert deze externe dataprovider een overzicht van de uit te sluiten ondernemingen op basis van een vertaling van bovengenoemde uitsluitingscriteria naar de beoordelingen van deze provider. De lijst met uitgesloten overheden wordt minimaal één keer per jaar geactualiseerd op basis van informatie van externe bronnen, Freedom House en Transparency International. Wanneer een land voor het eerst aan de uitsluitingscriteria voldoet, wordt de betreffende overheid direct uitgesloten van het beleggingsuniversum. Een overheid wordt pas weer toegelaten tot het beleggingsuniversum als het land voor twee achtereenvolgende jaren niet meer aan de uitsluitingscriteria voldoet. De uitsluitingslijsten worden gedeeld met de beheerders van de portefeuilles die direct op naam van het fonds staan. De beheerders voeren de uitsluitingen vervolgens door in hun portefeuilles. Het uitsluitingsbeleid is niet van toepassing op posities in beleggingsfondsen, maar speelt wel een belangrijke rol bij de selectie daarvan. Desondanks kan niet worden uitgesloten dat via beleggingsfondsen er indirect toch wordt belegd in uitgesloten bedrijven en overheden.

Resultaten uitsluitingsbeleid

Het uitsluitingsbeleid resulteert per ultimo 2023 in de volgende uitgesloten aantallen entiteiten per criterium, zie onderstaand overzicht.

Bron: Sustainalytics

Sommige bedrijven worden op grond van meerdere criteria uitgesloten. Het totaal aantal uitgesloten ondernemingen is dus minder dan de som van het aantal per criterium.

Ons landenbeleid leidt per ultimo 2023 tot het uitsluiten van staatsobligaties uitgegeven door 41 landen. Dit criterium wordt toegepast door de beheerder van onze beleggingen in staatsobligaties van opkomende landen in harde valuta. Omdat we niet rechtstreeks beleggen in staatsobligatie van opkomende landen in lokale valuta, maar via beleggingsfondsen, kan deze lijst in deze categorie niet worden toegepast, binnen de door het fonds gehanteerde criteria voor kosten, rendement en risico. Daardoor kan niet worden uitgesloten dat via beleggingsfondsen er indirect toch wordt belegd in uitgesloten overheden.

De uitsluitingslijsten per criterium zijn opgenomen in bijlage 2.

5. Stembeleid

Uitgangspunten en thema's

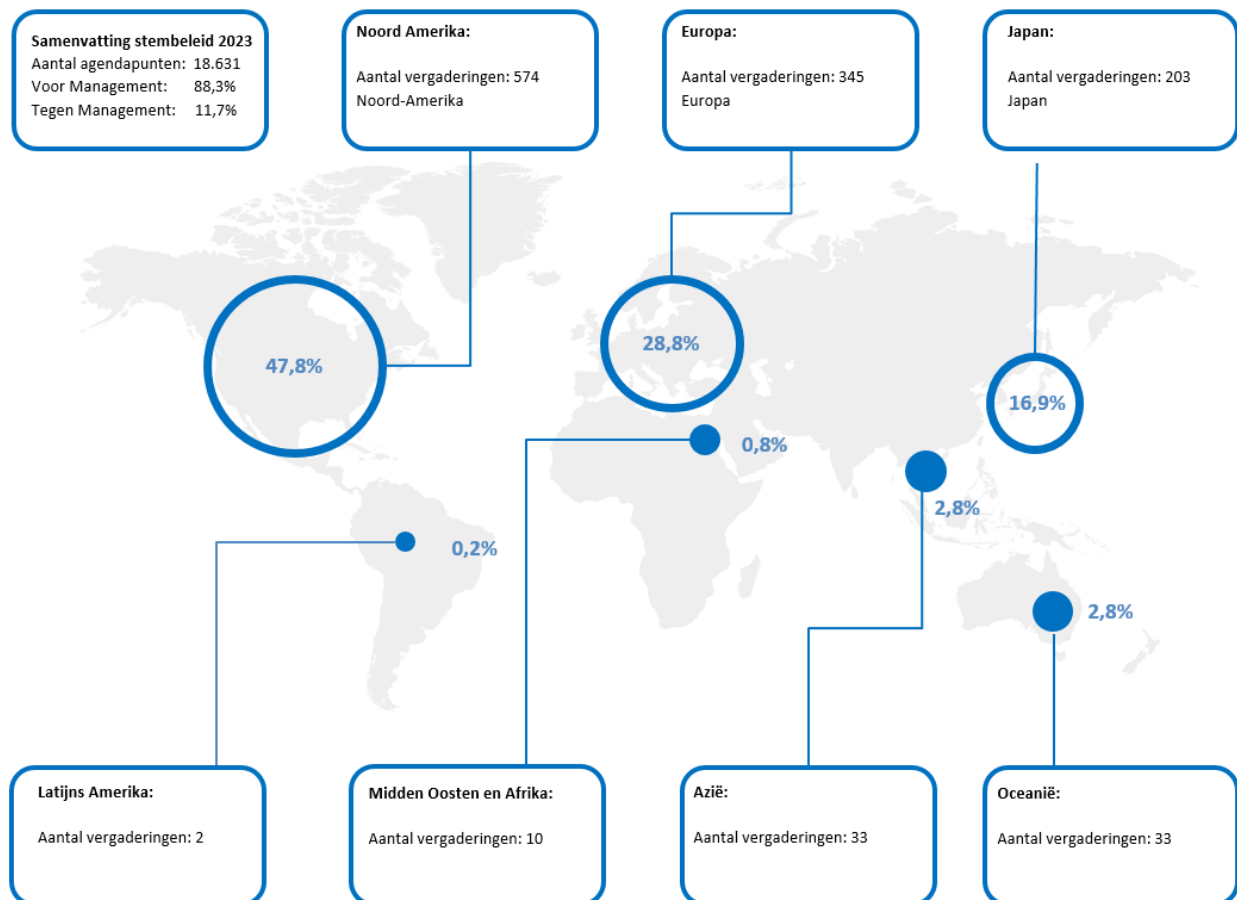
Het fonds voerde in 2023 een eigen stembeleid, dit doen wij om de financiële belangen van onze beleggingen voor onze deelnemers te behartigen. Ook doen we dit omdat we onze invloed als aandeelhouder positief kunnen aanwenden om ondernemingen tot duurzaam gedrag aan te zetten. De uitvoering van het stembeleid vindt plaats door Goldman Sachs Asset Management BV (GSAM). GSAM maakt hierbij gebruik van stemadviezen van het gespecialiseerde onderzoeksbureau ISS. Voor het stembeleid hanteert het fonds een aantal belangrijke uitgangspunten die leiden tot het inleggen van de VOOR- of TEGEN-stemmen. Deze uitgangspunten hebben betrekking op de volgende thema's:

- Benoeming van bestuurders en niet-uitvoerend bestuurders ('commissarissen')
- Samenstelling van bestuur en onafhankelijkheid bestuurders
- Beloningsbeleid
- Kapitaalstructuur, Fusies & Overnames
- Milieu, sociale en ethische kwesties

Een verdere uitwerking van deze thema's en de wijze waarop ons stembeleid is vormgegeven is te vinden op [onze website](#).

Omvang en regioverdeling van stemactiviteiten

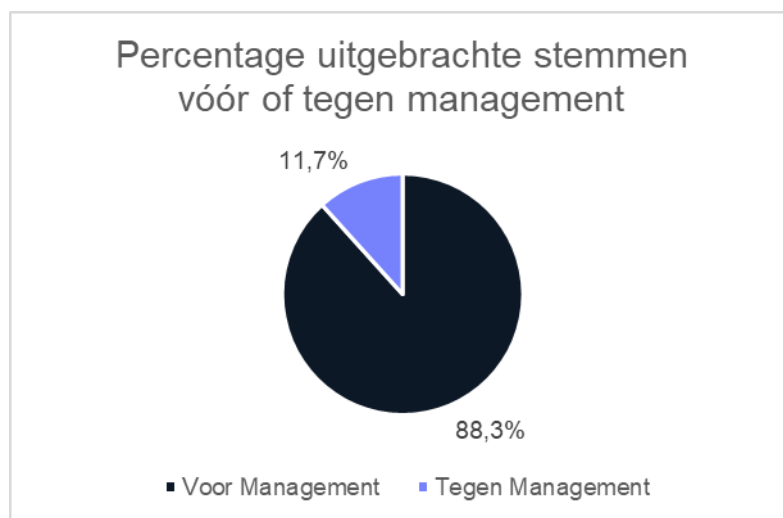
Gedurende 2023 heeft het fonds bij 1.200 aandeelhoudersvergaderingen een stem uitgebracht op 18.631 agendapunten. De regionale verdeling van deze stemmen was als volgt:

Bron: ISS

Algemeen stemgedrag 2023

Wij hebben in 2023 op onderstaande manier onze stemmen ingelegd op de aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen waarin wij op dat moment belegd waren.

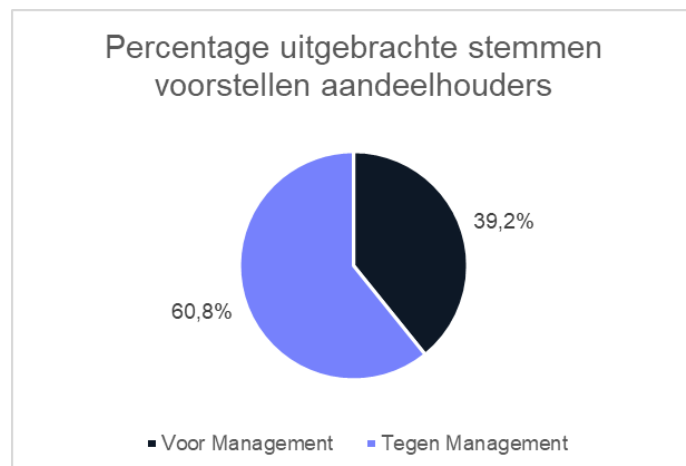
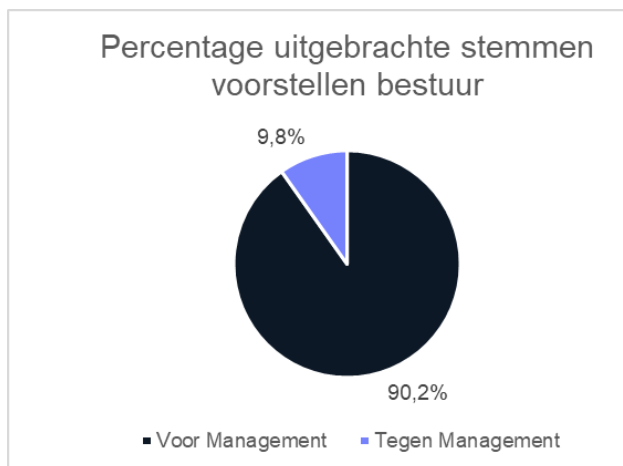
Bron: ISS

Dit betekent dat wij het in 88,3% van de agendapunten eens waren met het advies dat het bestuur van de onderneming gaf. In 11,7% van de gevallen hebben wij het bestuur niet gevolgd in het advies.

Het overgrote deel (96%) van de agendapunten waarop wij kunnen stemmen is door het ondernemingsbestuur op de agenda geplaatst. Deze agendapunten hebben veelal betrekking op bestuurszaken zoals het benoemen van nieuwe bestuurders, het uitgeven van nieuwe aandelen, fusies & overnames, beloningsbeleid en wijzigingen in statuten. Een kleiner, maar niet onbelangrijk deel van de voorstellen, wordt door aandeelhouders op de agenda geplaatst (aandeelhoudersresoluties). Deze laatste categorie agendapunten heeft vaak betrekking op kwesties die wij vanuit maatschappelijk oogpunt belangrijk vinden, zoals voorstellen rond klimaatverandering, milieu, of mensenrechten. In onderstaande grafieken is zichtbaar hoe wij op deze beide categorieën hebben gestemd.

De grafiek links toont het stemgedrag op agendapunten die door het ondernemingsbestuur zijn ingediend. In deze gevallen hadden wij in 9,8% een afwijkende mening van die van het bestuur.

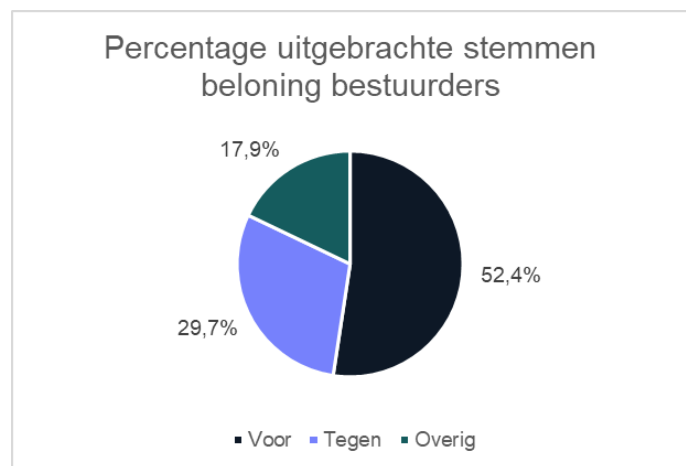
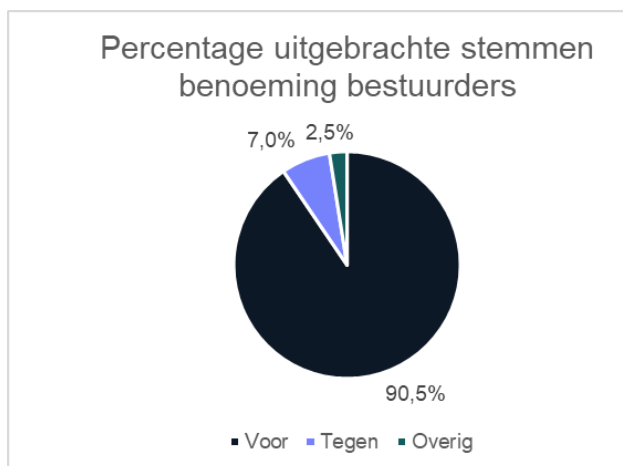
In de grafiek rechts, voorstellen vanuit aandeelhouders, is te zien dat we frequenter (in 60,8% van de agendapunten) een afwijkende visie hebben ten opzichte van die van het ondernemingsbestuur. Het aantal keer dat wij het advies van het bestuur niet volgen is substantieel hoger voor agendapunten die door aandeelhouders zijn ingebracht.

Bron: ISS

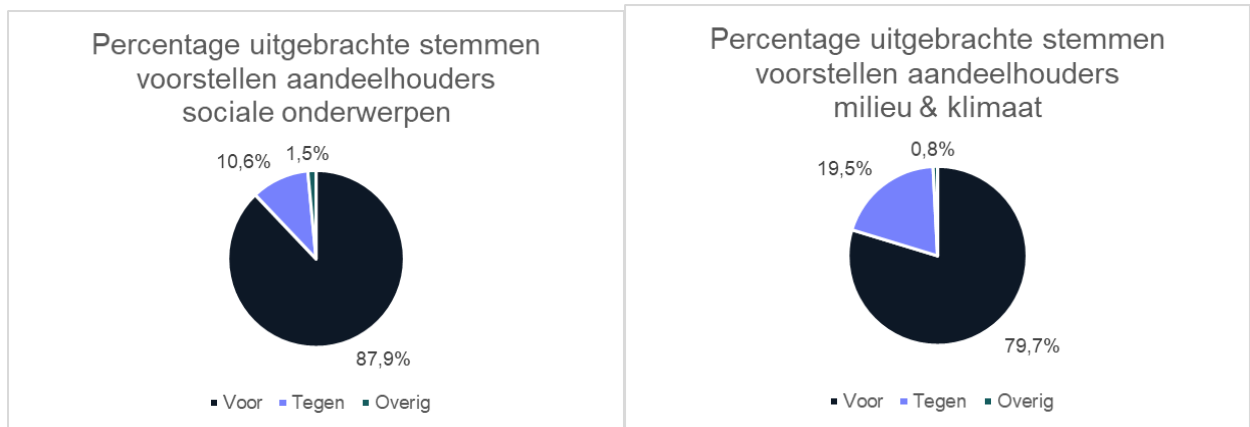
Stemgedrag naar belangrijkste thema's in 2023

De agendapunten waarop wij hebben gestemd tijdens aandeelhoudersvergaderingen zijn in verschillende thema's onder te verdelen. De klassieke bestuursthema's zijn de benoeming van bestuurders en de voorstellen rond gevoerd beloningsbeleid. In onderstaand overzicht is in de grafiek links te zien dat wij in 90,5% van de gevallen voor de benoeming van bestuurders hebben gestemd, en in 7,0% van de gevallen tegen deze voorgestelde benoeming. Een voorbeeld van een stem tegen de benoeming is wanneer een te groot deel van het bestuur niet onafhankelijk is. Wanneer te veel bestuurders niet onafhankelijk zijn, loopt de onderneming risico dat afwijkende, maar belangrijke meningen worden genegeerd. Op het vlak van beloningsbeleid (grafiek rechts) stemden wij in 52,4% voor het beloningsvoorstel en in 29,7% tegen het voorstel. Dit laatste doen wij onder andere wanneer de voorgestelde beloning van het bestuur niet in lijn is met de (financiële) prestaties van de onderneming.

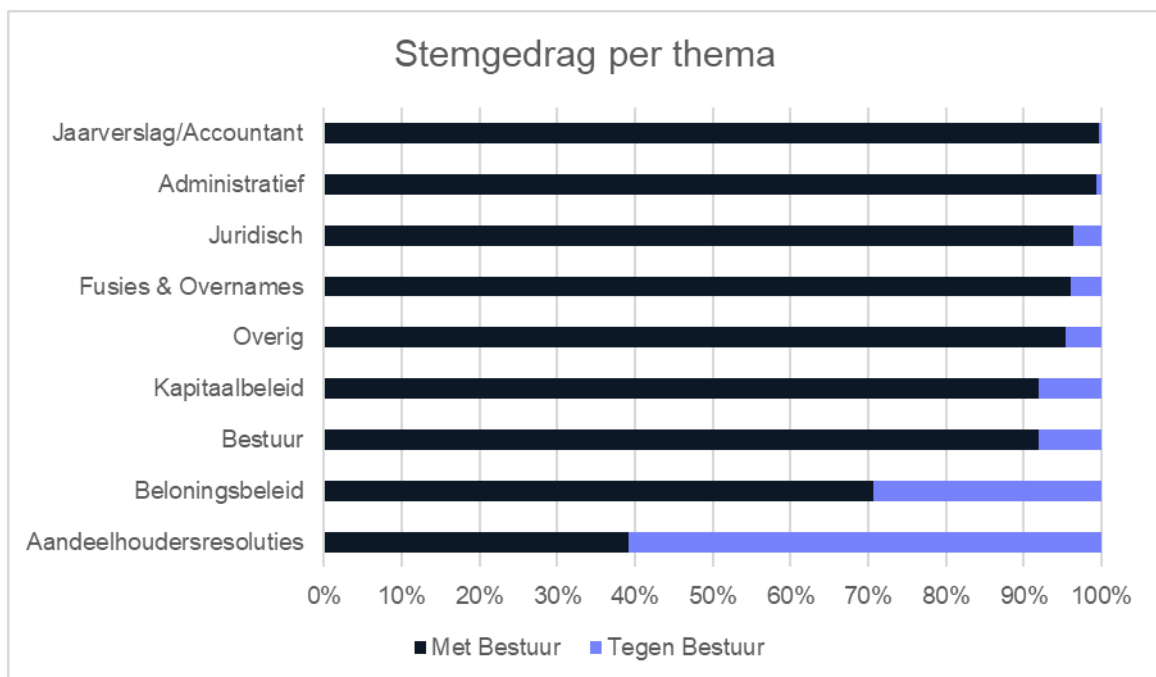
Bron: ISS

Thema's die veelal via aandeelhouders op de agenda worden geplaatst liggen op sociale- of milieu & klimaat-thematiek. Bij sociale kwesties (grafiek links) kan worden gedacht aan agendapunten rond mensenrechten of arbeidsnormen. Dit type agendapunt steunden wij in 87,9% van de gevallen. In 10,6% stemden we tegen het voorstel. Bij milieu- en klimaatgerelateerde agendapunten (grafiek rechts) ondersteunden wij 79,7% van de gevallen het door de aandeelhouders ingebrachte voorstel.

bron: ISS

Zie onderstaand overzicht voor ons stemgedrag op alle thema's.

Bron: ISS

Praktijkvoorbeeld: stembeleid & mensenrechten

Binnen het stembeleid heeft het fonds expliciet oog voor sociale- en milieuthema's. Gedurende 2023 heeft het fonds bij meerdere ondernemingen tijdens de aandeelhoudersvergaderingen gestemd rond sociale thema's omtrent mensenrechten, arbeidsomstandigheden en diversiteit. De hieraan gerelateerde agendapunten roepen het bestuur van de onderneming op om onder meer te rapporteren over de uitvoering van het mensenrechten- en personeelsbeleid en actie te ondernemen.

Amazon is in de afgelopen jaren betrokken geweest bij verschillende controverses ten aanzien van arbeidsomstandigheden. Deze varieerden van structurele gezondheids- en veiligheidsrisico's in de magazijnen tot het proactief ontmoedigen van werknemers om te verenigen en collectief te onderhandelen. In verschillende landen zijn er meerdere beschuldigingen geweest van slechte arbeidsomstandigheden en ontoereikende veiligheidsmaatregelen van werknemers. De letselpercentages in de VS, waar Amazon een van de grootste werkgevers is, liggen ver boven die van vergelijkbare bedrijven. Naast veel meldingen van oneerlijk ontslag, zou Amazon ook bijeenkomsten organiseren met als doel werknemers te ontmoedigen om zich aan te sluiten bij vakbonden of gezamenlijk te onderhandelen. Amazon zou inmiddels vele miljoenen hebben uitgegeven aan zogenaamde antivakbond consultants, die bedrijven adviseren over het tegengaan van vakbondsactiviteiten binnen de onderneming. Naast een negatieve impact op de werknemers van Amazon, leidt het beleid van het bedrijf inmiddels ook tot hoge directe en indirecte kosten. Zo heeft het bedrijf te maken met een relatief hoog verloop, stakingen, schikkingen met de US Labor Board (organisatie die toeziet op de arbeidsrechten en -omstandigheden in de VS) en kan reputatieschade de omzet schaden. Met het oog op de negatieve impact van het gevoerde beleid, op zowel de maatschappij als de financiële positie van Amazon, hebben wij tegen de benoeming van leden van het Leadership Development and Compensation Committee gestemd tijdens de aandeelhoudersvergadering op 24 mei 2023. Wij vinden dat de leden van dit orgaan gebrekkig toezicht hebben gevoerd op de raad van bestuur omtrent de controverses. Hiermee geven wij ook een signaal af aan Amazon dat er zaken structureel moeten veranderen.

In de VS nemen we een steeds groter wordend zogenaamde anti-ESG sentiment en lobby waar. In het afgelopen stemseizoen zagen wij dit terug in een sterk toegenomen aantal anti-ESG aandeelhoudersresoluties. Deze aandeelhoudersresoluties hebben vaak als doel om bedrijven te laten opereren met weinig tot geen oog voor de maatschappelijke en ecologische impact. Bedrijven worden in feit verzocht om de tijd vijftientig jaar terug te draaien. Hoewel het politieke debat in de VS over het al dan niet meenemen van duurzaamheidsaspecten zich voornamelijk concentreert op thema's omtrent het klimaat en milieu, ligt de focus van de anti-ESG resoluties in de VS voornamelijk op sociale thema's. Met name de stappen die bedrijven hebben gezet bij de ontwikkeling en uitvoering van een diversiteit, gelijkheid en inclusie (DEI) beleid wordt in deze aandeelhoudersresoluties ter discussie gesteld. Bij de aandeelhoudersvergadering van **Apple** op 10 maart 2023 diende een van de grootste partijen achter dergelijke voorstellen, National Center for Public Policy Research (NCPFR), een verzoek in om een onderzoek uit te voeren om de impact van het Diversity, Equality & Inclusion (DEI)-beleid van Apple op burgerrechten en non-discriminatie te beoordelen. Volgens NCPFR zou het DEI-beleid van Apple werknemers met een niet-divers profiel (blank, man, heteroseksueel en conservatief) benadelen. Wij stemden tegen het voorstel van NCPFR. Naast het feit dat wij de transitie naar een duurzame, rechtvaardige en inclusieve samenleving willen ondersteunen, denken wij dat het van belang is om duurzaamheid van uit een breed perspectief te benaderen in de bedrijfsvoering. Hierbij juichen wij het toe als bedrijven structureel aandacht hebben voor DEI in hun beleid en bedrijfsactiviteiten. Met het oog daarop hebben we deze aandeelhoudersresolutie niet ondersteund.

Praktijkvoorbeeld: stembeleid & klimaatverandering

Klimaatverandering is een belangrijk thema voor het pensioenfonds. In 2019 is gewerkt aan de formulering van een eigen klimaatbeleid. Het aanmoedigen van ondernemingen om CO₂-reductie binnen de eigen invloedssfeer te realiseren is hierbinnen een doelstelling. Eén van de instrumenten die wij inzetten is het stembeleid. In 2023 hebben wij op meerdere aandeelhoudersvergaderingen

agendapunten ondersteund die bijdragen aan een duidelijke klimaatvisie, klimaatbeleid of klimaatdoelstellingen van de ondernemingen. Wie willen bedrijven die de juiste stappen willen zetten hierbij ondersteunen met onze stem en stimuleren om de volgende en noodzakelijke stappen te zetten ten aanzien van beleidsvorming en de uitvoering hiervan.

In het afgelopen jaar heeft het Franse **Schneider Electric SE** zijn nieuwe Net- Zero plannen en beleid gepresenteerd. Hierin zien wij een positieve ontwikkeling die wij graag ondersteunen. Op de aandeelhoudersvergadering van het bedrijf op 2 mei 2023 hebben wij dan ook met onze stem de voorgestelde klimaatstrategie van dit bedrijf ondersteund. Wij zien dat dat het bedrijf ten aanzien van beleidsvorming goede stappen aan het zetten is. Zo heeft het bedrijf concrete en op wetenschap gebaseerde doelen gesteld (SBTi gevalideerd). Verder zal het in lijn met marktstandaarden gaan rapporteren over de voortgang en hanteert het hierbij tussentijdse “check points”. Hoewel Schneider Electrics SE op de goede weg is, zien wij ook nog ruimte voor verder verbetering. Wij blijven het bedrijf, na het uitbrengen van onze stem, dan ook kritisch volgen. Om onze stem ten aanzien van hun klimaatbeleid te blijven behouden, zal het bedrijf ook de volgende stap moeten zetten bij de verdere verfijning van zijn boeikasgasreductiedoelstellingen en transparantie moeten bieden over hoe de investeringsplannen van het bedrijf bijdragen aan deze reductiedoelstellingen.

Ook hebben wij het klimaatplan van **Aena S.M.E. SA.**, de Spaanse beheerder van vliegvelden wereldwijd, ondersteund op de aan de aandeelhoudersvergadering op 20 april 2023. Wij zien dat het bedrijf positieve ontwikkelingen laat zien. Zo lag het bedrijf in 2022 al ruim voor zijn scope 1 en 2 emissiereductiedoelstellingen en was het gestart met het definiëren van emissiereductiedoelstellingen die voldoen aan de SBTi-vereisten, met als doel deze in 2023 voor te leggen voor SBTi-goedkeuring. Het bedrijf dient echter nog grote stappen te zetten ten aanzien van de doelstellingen om de scope 3 uitstoot te verlagen. Ruim 97% van de totale uitstoot van Aena bestaat namelijk uit scope 3 emissies. Daarnaast zijn er alleen reductiedoelen gesteld voor de Spaanse vliegvelden. Met onze steun geven wij een signaal aan Aena af dat zij op de goede weg zijn en willen wij hen stimuleren om de positieve lijn door te zetten.

6. Engagementbeleid

Uitgangspunten en thema's

Het fonds voert een eigen engagementbeleid. Engagement is gedefinieerd als de dialoog met ondernemingen over milieu, sociale en/of (corporate) governance kwesties. Engagement kan via verschillende wegen worden uitgevoerd (telefonische gesprekken, formele brieven, meetings en bezoeken aan het bedrijf). Het engagementbeleid is van toepassing op zowel de aandelen als ook de bedrijfsobligatieportefeuille, op discretionaire beleggingsmandaten en op beleggingsfondsen.

Het doel van het engagementprogramma is om een duurzame gedragsverandering teweeg te brengen bij de ondernemingen waarmee de dialoog wordt aangegaan. Hierbij is er een beperkte tijd waarin de onderneming deze verandering kan doorvoeren. Over het algemeen zien wij drie jaar als een redelijke termijn waarbinnen het engagement moet hebben geleid tot het gewenste resultaat. Het fonds voert twee typen van dialoog. Als basis treedt het fonds met ondernemingen in gesprek wanneer uit screening van het beleggingsuniversum blijkt dat de onderneming één van de belangrijke principes van internationale richtlijnen voor ondernemingsgedrag op structurele wijze schendt en daarmee negatieve impact op de lokale samenleving of het milieu veroorzaakt. Hierin staan de thematische aandachtsgebieden van het Global Compact, de OESO richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights centraal. Deze gesprekken zijn gericht op het opheffen van de schending, het herstellen van veroorzaakte schade, het compenseren van gedupeerden en het voorkomen van nieuwe soortgelijke schendingen. Wij noemen dit normatief engagement en passen dit toe op ondernemingen die zich in het beleggingsuniversum bevinden.

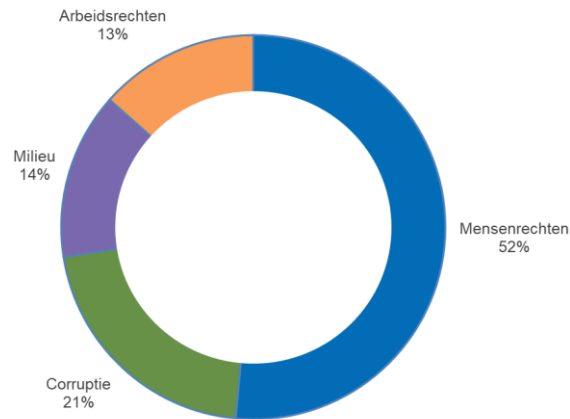
Daarnaast passen wij op een aantal thema's die centraal staan in het MVB-beleid, omdat ze bij de aard van onze sector passen, of omdat ze risicovol zijn vanuit beleggingsperspectief, thematisch engagement toe. Hierbij is niet op voorhand sprake van schendingen van internationale normen, maar gaan we op structurele wijze in gesprek over verbetering van standaarden in de sector of keten, waardoor de onderneming minder risico's loopt, of kansen optimaler benut. Op basis van een nulmeting in de sector worden specifieke verbeterdoelen vastgesteld en voor een periode van ca. 3 jaar met de onderneming besproken, gemeten en ervaringen vanuit de sector gedeeld. Dit noemen wij thematisch engagement.

De uitvoering van het engagementprogramma wordt gedaan door de gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics.

Normatieve engagementactiviteiten in 2023

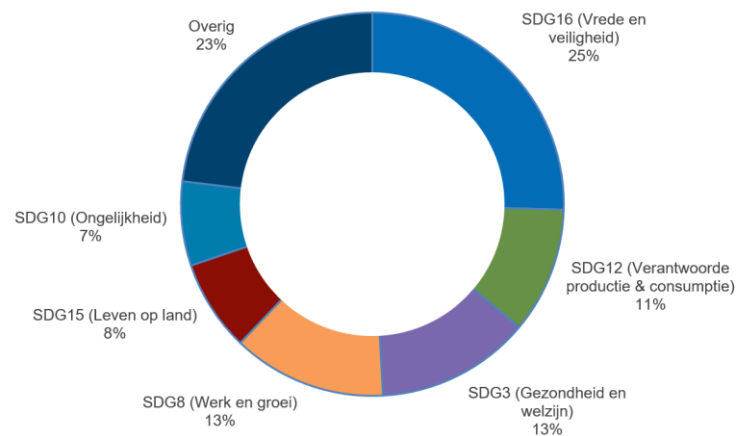
Namens het pensioenfonds heeft Sustainalytics in 2023 met in totaal 171 bedrijven gesprekken gevoerd over 202 geconstateerde schendingen van internationale normen. Bij 15 bedrijven ging het daarbij om eerste gesprekken, 9 dialogen werden naar tevredenheid afgerond. Dat betekent dat de schending is opgeheven, dat de schade hersteld is en gedupeerden eventueel gecompenseerd zijn en dat er maatregelen zijn getroffen om herhaling te voorkomen. Bij 7 ondernemingen hebben de gesprekken niet tot het gewenste resultaat geleid, of was het bedrijf niet bereid om gesprekken aan te gaan. Deze bedrijven worden door het pensioenfonds op basis daarvan uitgesloten van het beleggingsuniversum.

Onderstaande grafiek toont de verdeling van de dialogen naar het soort normschending. In meer dan de helft van de gevoerde dialogen staat een schending van mensenrechten centraal.

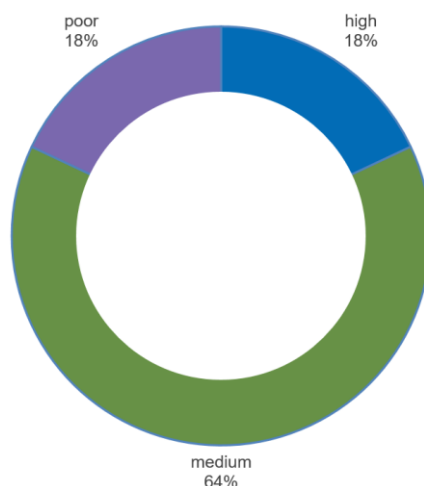
Bron: Sustainalytics, GSAM

De meeste schendingen en dialogen hebben raakvlakken met één of meerdere SDGs. Dit wordt zichtbaar in onderstaande grafiek. Twee van de drie SDGs waar we ons als pensioenfonds vooral op willen richten, namelijk SDG3 (Gezondheid en welzijn) en SDG12 (Verantwoorde productie en consumptie) spelen een rol bij bijna een kwart van de gevoerde gesprekken.

Bron: Sustainalytics, GSAM

De voortgang van deze dialogen door de tijd heen wordt gemeten, zie onderstaand het meest recente oordeel van de engagementuitvoerder over de totale voortgang van het normatieve programma.

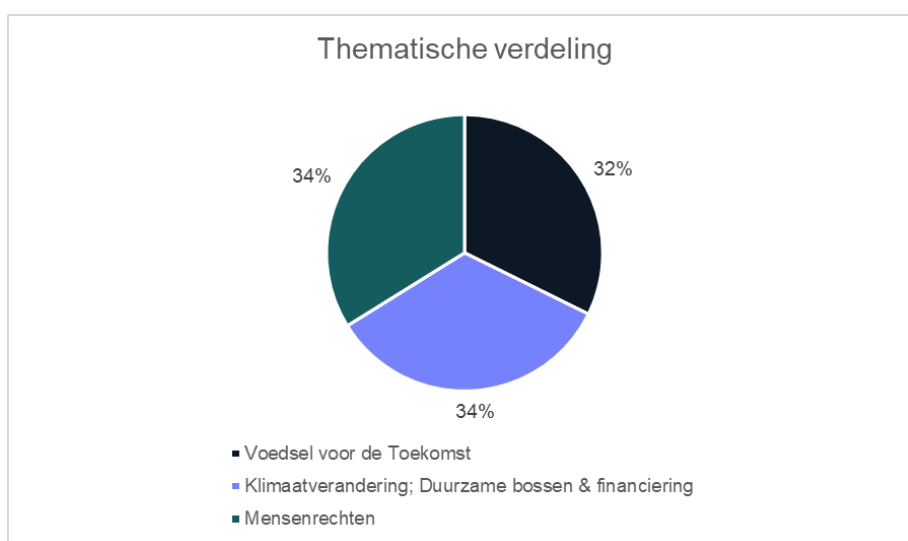
Bron: Sustainalytics, GSAM

Thematische engagementactiviteiten 2023

Het doel van het thematisch engagement is om ondernemingen bekend te maken met de visie van het fonds als (potentiële) aandeelhouder op specifieke onderwerpen, en ondernemingen zo te stimuleren hun beleid en gedrag aan te passen. Het thematische engagement bestond in 2023 uit drie dialoogprogramma's, met onderwerpen die belangrijk zijn voor het fonds:

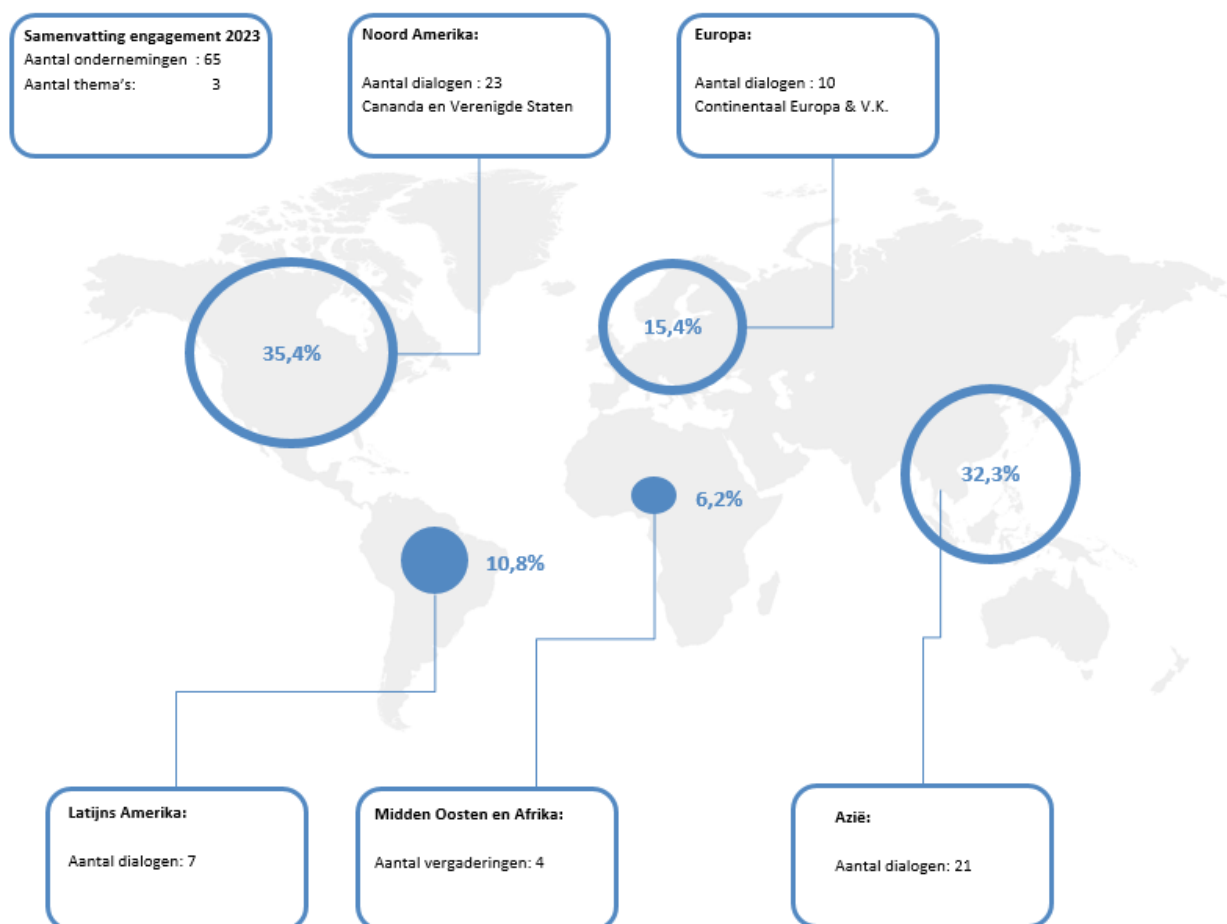
- Voedsel voor de toekomst
- Klimaatverandering; Duurzame bossen en financiering
- Mensenrechten

In totaal werd in 2023 op deze manier met 65 ondernemingen uit het beleggingsuniversum van het pensioenfonds gesproken. Niet in al deze ondernemingen was het pensioenfonds per ultimo 2023 daadwerkelijk belegd. Onderstaand is een overzicht weergegeven van de verdeling van deze ondernemingen binnen de drie aandachtsgebieden.

Bron: Sustainalytics

Het totale programma kende in 2023 de volgende regionale verdeling:

Bron: Sustainability

Doelstelling en voortgang thematisch engagementprogramma

De drie thema's kennen eigen specifieke thematische doelstellingen en Key Performance Indicators (KPI) op basis waarvan we de inhoudelijke voortgang meten. Daarnaast beoordelen wij in welke mate de onderneming ontvankelijk is voor de dialoog. De combinatie van beide elementen (voortgang op KPI's en ontvankelijkheid dialoog) resulteert in een totaaloordeel van de dialoog die wij meten en onderstaand rapporteren.

Thematisch engagement; 'Voedsel voor de toekomst'

Dit engagementthema is in juni 2021 gestart en loopt tot eind 2024. De dialoog richt zich op circa 20 bedrijven uit de voedingsmiddelenindustrie. Deze industrie is zeer gevoelig voor klimaatverandering en de gevolgen daarvan op grondstoffen. Tegelijkertijd heeft de sector zelf een belangrijke rol te spelen in het terugdringen van CO₂-emissies. Centraal staat de impact van voedselproductie op het milieu, zoals het land-, water- en luchtgebruik, de negatieve effecten van klimaatverandering op biodiversiteit en het terugdringen van voedselverspilling. Via dialoog worden bedrijven daarnaast gestimuleerd om flexibel in te spelen op veranderingen in de maatschappij, de wetgeving en consumentengedrag. Dit programma sluit onder andere aan bij de doelstellingen van SDG12 (Verantwoorde productie en consumptie), één van de drie SDG's die het pensioenfonds als speerpunt heeft gekozen. De doelstellingen van het programma zijn:

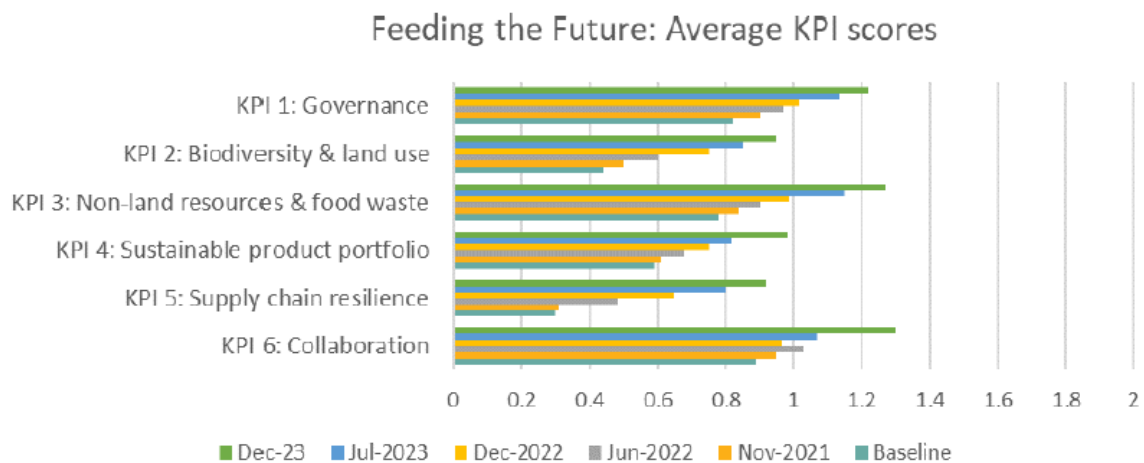
1. Strategisch beleid (risico-analyse, doelstelling, bestuursbetrokkenheid bij biodiversiteitsrisico's);
2. Biodiversiteit en landgebruik (beleid ten aanzien van biodiversiteit, gebruik schadelijke stoffen, voorkomen ontbossing);

3. Grondstofgebruik en voedselverspilling (CO₂-reductiedoelstellingen, waterverbruik, tegengaan voedselverspilling);
4. Duurzaam productaanbod (beleid om productportfolio te verduurzamen);
5. Gezonde toevokerketen (risico-analyse op toeleveringsketen en monitoring daarvan);
6. Samenwerking binnen sector en met andere belanghebbenden rond biodiversiteit.

Ontwikkelingen 'Voedsel voor de toekomst'

In het programma is met 20 ondernemingen een dialoog gevoerd. In totaal zijn er over dit thema in het afgelopen jaar ruim 400 inhoudelijke contactmomenten geweest met deze ondernemingen. Dit verliep voornamelijk via email en 26 keer via een conference call.

De bovenstaande doelstellingen zijn vertaald naar een zestal KPI's waarop de bedrijven en in kwestie worden beoordeeld op een schaal van 0 tot 2. De onderstaande grafiek toont de ontwikkeling van deze KPI's sinds de start van het programma.

Bron: Sustainalytics

Op KPI 6 (Collaboration), KPI 3 (Non-land resources & Food Waste) en KPI 1 (Governance) wordt er het beste gescoord. Bedrijven hanteren een holistische benadering als het gaat om klimaat en milieu gerelateerde risico's en stellen concrete, op wetenschap gebaseerde, doelen op. Als het gaat om productie en voedselafval wordt er ook vooruitgang gemeten. Gegeven de complexiteit van de hedendaagse supply chain voor voedsel, is er veel gebaat bij samenwerking tussen partijen binnen de supply chain, maar ook breder in de maatschappij, bijvoorbeeld met overheden en universiteiten.

De overige drie KPI's (2, 4 en 5) blijven nog enigszins achter bij de koplopers. Bedrijven erkennen, onder andere door de dialogen, dat er een verband is tussen het vermijden van ontbossing en het beschermen van de biodiversiteit en dat het nuttig is om leveranciers te identificeren die geassocieerd worden met ontbossing. Zo zijn er bedrijven die een supplier code of conduct hebben geadopteerd

Praktijkvoorbeeld: producent en distributeur van groente en fruit

Het bedrijf in kwestie is een geïntegreerde producent, marketeer en distributeur van groente en fruit. Sinds oktober 2022 zijn er drie gesprekken geweest met de Chief Sustainability Officer over onder andere governance aangaande duurzaamheid, bescherming van biodiversiteit en regeneratieve aspecten van landbouw. Tijdens een gesprek eind 2023 is naar voren gekomen dat de producent werkt aan het inzichtelijk maken van de uitstoot van broeikasgassen, zowel voor de eigen productie als voor externe producenten. Zo is er een trainingssessie begonnen met ananaskwekers om hen bekend te maken met de tool en daarmee in staat te stellen om uitstoot inzichtelijk te maken. Daarnaast heeft het bedrijf in mid-2023 een duurzaamheidsverslag over 2022 gepubliceerd. Hierin komen onder andere de

initiatieven in samenwerking met bedrijven en publieke instellingen die bijdragen aan de biodiversiteit naar voren. Voor 2024 staat op de planning om te bespreken hoe de COP28 'leaders declaration' over duurzame landbouw, weerbare voedselsystemen en klimaat actie geïmplementeerd kan worden.

Thematisch engagement: 'Klimaatverandering; duurzame bossen en financiering'

Dit thema is in september 2021 gestart en loopt tot het derde kwartaal van 2024. Bij dit thema staan de economische activiteiten en verbanden die een rol spelen bij ontbossing, centraal. Het verlies aan bos is een belangrijke factor bij klimaatverandering. Bedrijven die in de keten (direct of indirect) betrokken zijn bij ontbossing, lopen materiële risico's. De dialoog richt zich op de oorzaken en gevolgen van ontbossing voor sectoren, roept op tot CO₂-reductie plannen (inclusief scope 3 emissies) en andere beheersmaatregelen, en dringt aan op transparantie en samenwerking. De bedrijven die worden benaderd, zijn betrokken bij grondstoffen met een hoge 'impact', zoals (rund)vlees, soja, palmolie en hout. Dat kan zijn als producent, als financier of als afnemer (verwerker of verkoper). Ook dit programma sluit onder andere aan bij de doelstellingen van SDG12 (Verantwoorde productie en consumptie), één van de drie SDGs die het pensioenfonds als speerpunt heeft gekozen. Bovendien heeft het ook een koppeling met ons klimaatbeleid.

De doelstellingen van het programma zijn:

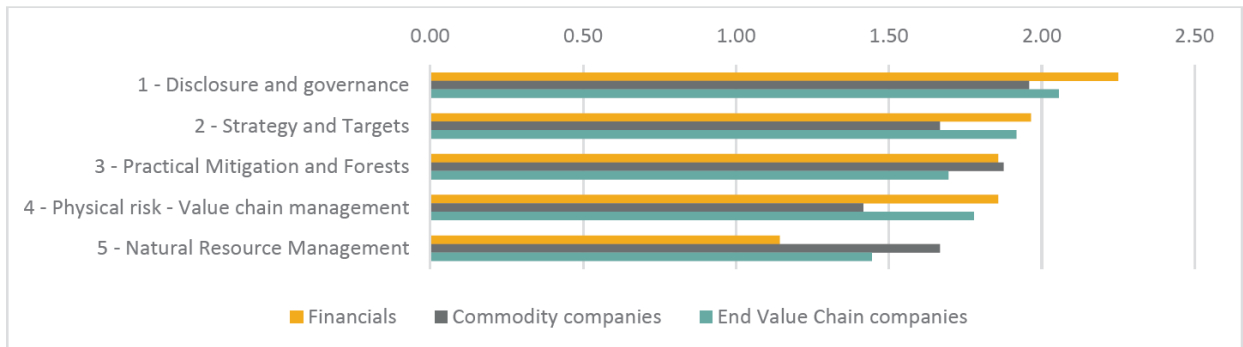
1. Beleid en transparantie (in lijn met internationale initiatieven)
2. Strategie en doelstellingen voor CO₂-reductie
3. Implementatie mitigerende maatregelen (voorkomen ontbossing)
4. Beheersing fysieke risico's in waardeketen (op lange en korte termijn)
5. Beheer van natuurlijke bronnen (rekening houden met biodiversiteit en waterconsumptie)

De bovenstaande doelstellingen zijn vertaald naar een zestal KPI's waarop de bedrijven en in kwestie worden beoordeeld. De onderstaande grafiek toont de ontwikkeling van deze KPI's onderverdeeld naar de financiers, producenten (mid-value) en afnemers (end-value).

In totaal doen 23 bedrijven mee aan deze dialoog. Sustainalytics publiceert elk half jaar een rapport met daarin een uitgebreide beschrijving van de lopende dialogen per bedrijf en de ontwikkelingen rond het thema. Van de deelnemende bedrijven toont alleen een grote Amerikaans frisdrankproducent weinig bereidwilligheid om mee te werken. Daarentegen zijn goede gesprekken gevoerd met twee andere grote Amerikaanse bedrijven uit de voedsel- en gemaksv voedingsindustrie, ondanks eerdere bedenkingen van beide ondernemingen.

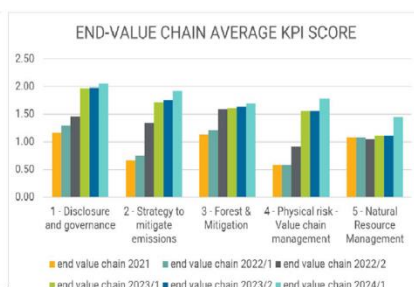
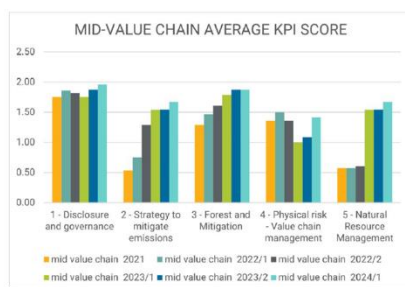
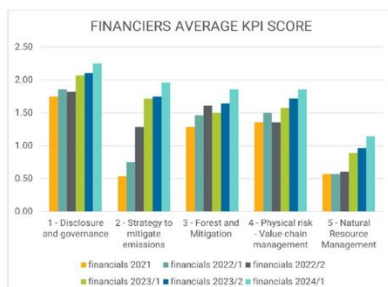
In totaal zijn er in het afgelopen jaar ruim 200 inhoudelijke contactmomenten geweest met deze ondernemingen. Dit verliep voornamelijk via email en 34 keer via een (conference) call. In maart 2024 heeft een analist van Sustainalytics een bezoek gebracht aan een viertal palmolie plantages in Maleisië, om meer inzicht te krijgen in de inspanningen rond natuurbescherming en de weg naar een meer duurzame productiewijze. Daarbij kwamen ook sociale aspecten aan bod, zoals arbeidsomstandigheden, klachtenprocedures, de omgang met de lokale bevolking en de belangen van kleine producenten. Als onderdeel van het programma is een bezoek gebracht aan het Wereldnatuurfonds in Singapore en het hoofdkantoor van de Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) in Kuala Lumpur.

De bovenstaande doelstellingen zijn vertaald naar een vijftal KPI's waarop de bedrijven in kwestie worden beoordeeld. De onderstaande grafiek toont de score per KPI's onderverdeeld naar de financiers, producenten (mid-value) en afnemers (end-value).

Bron: Sustainalytics

In de onderstaande grafieken wordt de gemiddeld score per KPI weergegeven, per soort onderneming. Over het algemeen wordt enige prestatieverbetering waargenomen in 2023 met name bij de financiële ondernemingen en de afnemers. Deze is deels gedreven door meer transparantie maar ook door het vaststellen van strategieën voor klimaatdoelstellingen. Meer bedrijven hebben inmiddels ambitieuzere doelen bepaald en/of laten die doelen door onafhankelijke partijen beoordelen (in overeenstemming met een 1,5 graden scenario). De bredere acceptatie van het Science Based Targets initiative (SBTi) Forest, Land and Agriculture (FLAG) Guidance zal hier verder aan bijdragen.

Bron: Sustainalytics

Thematisch engagement: 'Mensenrechten'

De doelstelling van dit thema is om bedrijven te stimuleren de UN Guiding Principles on Business and Human Rights te onderschrijven en deze te integreren en te implementeren in hun bedrijfsvoering. Deze principes geven een raamwerk om mensenrechtenschendingen te voorkomen als gevolg van de eigen bedrijfsactiviteiten. Van bedrijven wordt verwacht dat ze:

1. Mensenrechte respecteren
2. Een mensenrechten 'due diligence proces' hebben
3. Een klachtenprocedure hebben geïmplementeerd

De gesprekken richten zich op bedrijven uit sectoren waarvan bekend is dat er, vanwege de aard van de activiteiten, grote risico's zijn op dergelijke schendingen. Het gaat daarbij om de mijnbouw-, de cacao- en de electronicsector. Dit programma sluit goed aan bij de doelstellingen van SDG12 (Verantwoorde productie en consumptie), één van de drie SDGs die het pensioenfonds als speerpunt heeft gekozen en heeft een directe link met de eigen achterban.

Bij mijnbouw gaat het met name om het risico voor de lokale bevolking van grootschalige projecten en het landgebruik dat daarbij komt kijken. Bij de cacao- en electronicsector gaat het om 'leefbaar loon' en het tegengaan van kinderarbeid en het bieden van toegang tot basisbehoefte als huisvesting, voedsel, gezondheidszorg en scholing. Voor elke sector zijn specifieke KPI's bepaald.

Ontwikkelingen 'mensenrechten'

In 2023 zijn er bijna 400 inhoudelijke contactmomenten geweest met deze ondernemingen. Dit verliep voornamelijk via email en 31 keer via een (conference) call. Inmiddels onderschrijven alle bedrijven de UN GPs publiekelijk en heeft 80% van de ondernemingen op het hoogste bestuursniveau een proces om mensenrechtenkwesties te bespreken. In veel minder gevallen is er een klachtenprocedure en wordt er nog onvoldoende aandacht besteed aan inkooppraktijken die het risico's op mensenrechtenschendingen in de hand werken.

In de cacaosector richt de dialoog zich met name op 'leefbaar loon', kinderarbeid en gedwongen arbeid. Hoewel veel bedrijven aangeven dat er trainingen worden gegeven aan boeren met het oog op meer diversificatie van inkomen en productiviteitsverbetering, is het zelden duidelijk in welke mate dat bijdraagt aan de doelstellingen. Ook ontbreekt het aan goede informatie over in welke mate het tegengaan van kinderarbeid daadwerkelijk succesvol is. In het algemeen ligt de focus op het rapporteren over de activiteiten van de onderneming en minder op de impact daarvan op de cacaoboeren zelf.

Uitgelicht: Leefbaar loon en leefbaar inkomen

Leefbaar loon en leefbaar inkomen zijn cruciale indicatoren in het programma. Leefbaar loon of leefbaar inkomen wordt algemeen gezien als een inkomen dat een persoon en zijn/haar familie in staat stelt om een fatsoenlijke levensstandaard te bereiken op een bepaalde locatie. Leefbaar loon is van toepassing op werknemers die zijn aangenomen in een georganiseerde industrie zoals de elektronica- en mijnbouwsectoren. Leefbaar inkomen is van toepassing op, bijvoorbeeld, zelfstandige cacaoboeren. Het wordt beschouwd als een fundamenteel menselijke recht en een essentieel element van sociale rechtvaardigheid voor mensen om een leefbaar inkomen te verdienen. Deze voorwaarde geldt ook in de wereldwijde toeleveringsketens van multinationale bedrijven. Hoewel bedrijven over het algemeen het belang erkennen van leefbaar loon is er vaak discussie over de verantwoordelijkheid om deze kosten te dekken. Sommigen stellen dat het de verantwoordelijkheid van de leverancier is om een leefbaar loon te betalen en niet die van de inkoper. Anderen zijn van mening dat de overheid verantwoordelijk is voor

het vaststellen van een minimumloon dat overeenkomt met het leefbaar loon. Verder is er geen consensus over hoe leefbare loon moet worden berekend. Denken aan levend inkomen is nog complexer als het gaat om wie moet betalen, omdat boeren geen gevestigde zakelijke relatie hebben met multinationale bedrijven. Soms wordt beargumenteerd dat landbouwers zelfstandig zijn en daarom zelf verantwoordelijk zijn voor de inkomsten van hun eigen bedrijven.

Het aanpakken van de kwestie van leefbaar loon en leefbaar inkomen omvat twee essentiële stappen. Ten eerste, de recht op collectieve onderhandelingen kan werknemers in staat stellen betere voorwaarden overeen te komen met hun werkgevers. In de cacaosector kan de collectieve stem van coöperaties ook de onderhandelingsmacht van boeren vergroten om hun inkomen te verhogen. Ten tweede, verantwoorde inkooppraktijken van bedrijven, die rekening houden met de behoeften van zowel het bedrijf als de leverancier, kunnen helpen bij het creëren van een duurzaam, eerlijk en wederzijds voordelig partnerschap. Verantwoorde inkooppraktijken zijn erop gericht leveranciers in staat te stellen leefbaar loon te betalen in plaats van hen onder druk te zetten.

Het implementeren van deze strategieën is een uitdaging. In dit thema worden bedrijven niet alleen aangemoedigd om transparant te rapporteren over leefbare lonen, maar wordt ook aangedrongen op deelname aan discussies over vakbonden, collectieve onderhandelen en verantwoorde inkooppraktijken.

Deelname aan IIGCC en Climate Action 100+

Bpf Zoetwaren is in 2022 lid geworden van de 'Institutional Investors Group on Climate Change', de Europese netwerkorganisatie van vermogensbeheerders en institutionele beleggers. Op basis van dit lidmaatschap is het fonds ook 'supporter' geworden van Climate Action 100+, het internationale samenwerkingsverband met als doel de activiteiten van meer dan 160 van de meest CO₂-intensieve bedrijven in lijn te brengen met het Klimaatakkoord van Parijs. Inmiddels zijn 700 asset owners en asset managers lid van dit initiatief. Via engagement worden bedrijven gestimuleerd om te komen tot een goed ontwikkeld klimaatbeleid, reductie van CO₂-uitstoot en meer transparantie op het gebied van klimaat impact (in lijn met de aanbevelingen van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures).

Het engagement richt zich op de 100 grootste CO₂-emittenten, die samen goed zijn voor circa 2/3 van de wereldwijde industriële uitstoot van broeikasgassen. Daarnaast wordt gesproken met meer dan 70 andere bedrijven die een belangrijke rol kunnen spelen in de overgang naar schone energie. Inmiddels hebben verschillende bedrijven, op aandringen van investeerders, net-zero commitments uitgebracht. Als 'supporter' nemen de fondsen niet zelf deel aan de engagementactiviteiten, maar worden de doelstellingen en initiatieven publiekelijk ondersteunt.

Climate Action 100+ heeft als doelstelling om door een combinatie van actieve dialogen en het indienen van agendapunten op de aandeelhoudersvergaderingen de ondernemingen aan te sporen tot:

1. Een sterke governance structuur binnen de onderneming t.a.v. klimaatverandering;
2. Actie tot CO₂-reductie voor de gehele waardeketen, in lijn met doelstelling van het Akkoord van Parijs;
3. Het leveren van uitgebreide en inhoudelijke transparantie, in lijn met aanbevelingen van de Task Force on Climate related Financial Disclosures (TCFD).

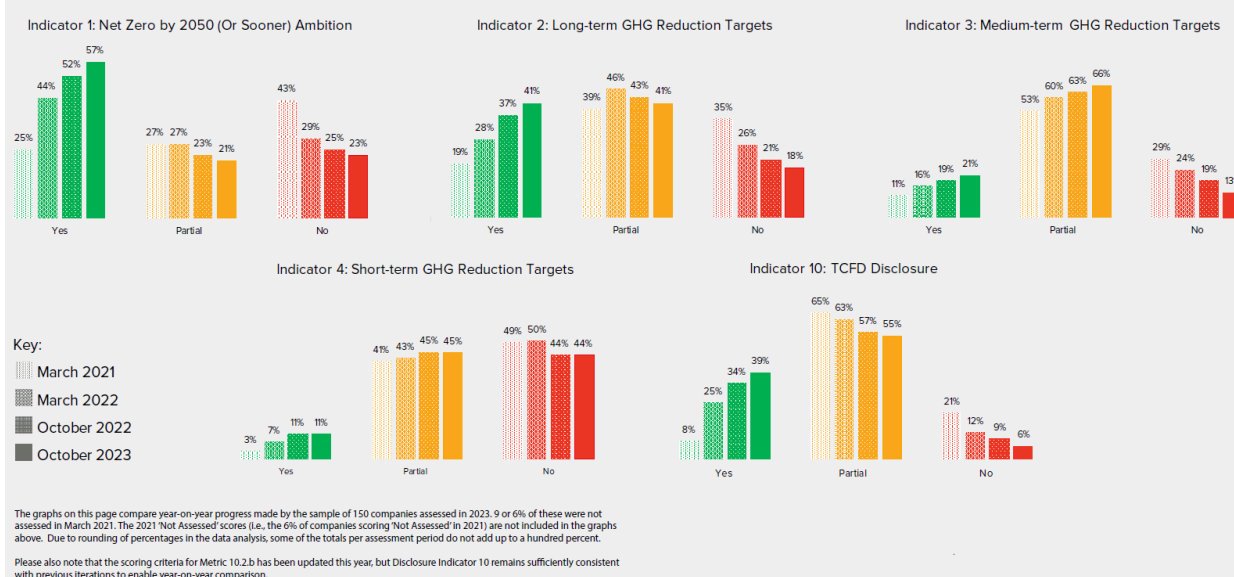
In de publicatie '[Progress Update 2023](#)' heeft Climate Action 100+ gerapporteerd over de ontwikkelingen in 2023. Ook wordt teruggekeken op de voortgang die gemaakt is sinds de start van het initiatief, nu 6 jaar geleden. Van de 170 bedrijven waar het engagement zich op richt, heeft inmiddels 77% zich gecommitteerd aan net-zero in 2025 of eerder voor tenminste Scope 1 en 2 emissies (was

maar 5 bedrijven bij de start in 2017), bij 93% is er sprake van enige vorm van toezicht door het bestuur op klimaat-gerelateerde onderwerpen en 90% rapporteert in lijn met de TCFD (was 72%).

Ook is in 2021 de Climate Action 100+ Net Zero Company benchmark geïntroduceerd, waarmee de bedrijven onderling worden vergeleken op het gebied van decarbonisatiestrategieën voor korte en middellange termijn. In 2023 zijn de criteria van deze benchmark verder aangescherpt. Gegeven deze aanpassingen kunnen de resultaten nog maar op 5 indicatoren worden vergeleken met het verleden. Daaruit komt het volgende beeld naar voren:

Year-on-year progress

Given the amendments made to the Disclosure Framework in 2023, year-on-year results can only be compared for the five Disclosure Indicators below:

Bron: Climate Action 100+ Progress Report 2023

Na een consultatieronde onder de deelnemers van Climate Action100+ in 2022 is het initiatief naar 'phase 2' gegaan, met als horizon 2030. Op basis daarvan zijn de doelstellingen aangescherpt:

1. Bedrijven wordt niet alleen meer om transparantie gevraagd, maar ook om de implementatie van robuuste CO₂-reductieplannen, in samenwerking met alle stakeholders (inclusief obligatiehouders).
2. Aangepaste focuslijst van bedrijven (14 bedrijven toegevoegd, 10 verwijderd)
3. Aanpassing rond de verwachtingen van 'lead investors' en de mogelijkheid om de naam van deze organisatie bekend te maken via de Climate Action100+ website.
4. De verwachting van 'lead investors' en individuele 'engagers' om de 'voting records' publiek te maken op agendapunten die door Climate Action100+ zijn uitgelicht.

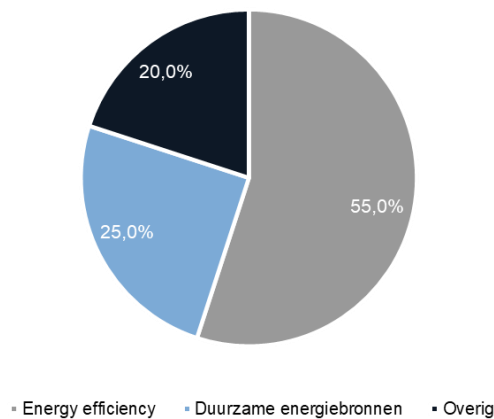
7. Impactbeleggen & maatschappelijke impact

Groene obligaties

Groene obligaties zijn hoogwaardige overheids- en bedrijfsobligaties waarvan de opbrengst door de uitgevende instelling wordt benut voor het financieren van duurzame projecten. Op deze manier dragen wij bij gelijkblijvende risico's en rendementen bij aan de financiering van projecten met directe en aantoonbare klimaatdoelstellingen. Deze doelstellingen kunnen liggen op het vlak van beperking van klimaatverandering, zoals energie-efficiënte oplossingen, op het vlak van aanpassing aan klimaatverandering, zoals het verstevigen van dammen en dijken, en op het terrein van duurzame energiebronnen.

Een belangrijk deel vindt plaats via een strategische normallocatie van 2,5% van de beleggingsportefeuille naar Groene obligaties uitgegeven door overheden en bedrijven (eind 2023 circa € 68 miljoen).

De verdeling naar het type project dat wij eind 2023 via Groene obligaties financierden was als volgt:

Bron: Amundi

Duurzame energiebronnen die wij financieren zijn wind- & zonne-energie en waterkracht met daarbij de infrastructuur rond deze hernieuwbare energiebronnen. Binnen de energie efficiency dragen de gefinancierde projecten bij aan het verduurzamen van vastgoed en aan duurzamer transport. De projecten hebben bijgedragen aan het terugdringen van broeikasgassen, wat belangrijk is voor het behalen van de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Het gaat daarbij merendeels om projecten in Europa. Dankzij de projecten werd per € 1 miljoen geïnvesteerd vermogen circa 154 ton CO₂ minder uitgestoten.

Daarnaast wordt ook in de Euro staatsobligatieportefeuille en in de Euro bedrijfsobligatieportefeuille gedeeltelijk belegd in Groene obligaties. Het fonds heeft eind 2023 iets meer dan € 160 miljoen in dit soort obligaties belegd.

Nederlandse woninghypotheken

Het fonds belegt in Nederlandse woninghypotheken via drie beleggingsfondsen. De beheerders van deze fondsen nemen milieu- en sociale factoren mee bij het beheer van de portefeuille. Zo mogen meerkosten voor het nemen van energiebesparende maatregelen buiten beschouwing worden gelaten voor de berekening van de financieringslast. Ook onderschrijven de beheerders de gedragscode voor het uitgeven en accepteren van hypotheeklen, waaronder de NIBUD richtlijnen, waarmee enerzijds toegang wordt geboden tot betaalbare hypotheeklen en anderzijds overkreditering wordt voorkomen.

8. Duurzaamheidskenmerken in de beleggingsportefeuille

De ondernemingen in onze beleggingsportefeuille kunnen worden beoordeeld op verschillende duurzaamheidskenmerken, zoals een duurzaamheidsscore (ESG-score), de CO₂-uitstoot, de productie van afvalstromen of watergebruik. Niet alleen kunnen dergelijke kenmerken vanuit maatschappelijk perspectief relevant zijn, maar ook vanuit beleggingsoogpunt hechten we in toenemende mate belang aan dergelijke duurzaamheidskenmerken. Daarom vinden wij het belangrijk om te inventariseren en te publiceren hoe onze beleggingsportefeuille is blootgesteld aan deze duurzaamheidskenmerken. Voor het vaststellen van de duurzaamheidskenmerken van onze beleggingsportefeuille maken we gebruik van onze fiduciair adviseur (GSAM) en gegevens van de gespecialiseerde onderzoeksbureaus ISS en Sustainalytics.

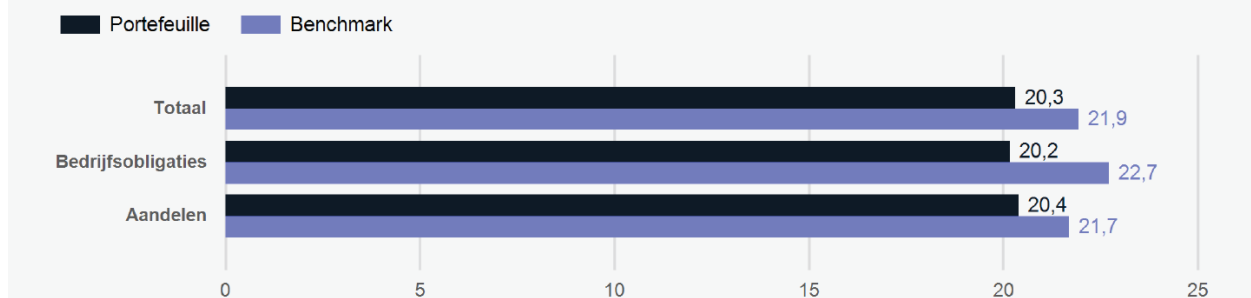
Duurzaamheidsscore beleggingsportefeuille

Wij beleggen in aandelen en bedrijfsobligaties van ondernemingen. Deze ondernemingen gaan op verschillende manieren om met duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Gespecialiseerde onderzoeksbureaus hebben methodes ontwikkeld om te beoordelen in welke mate de verschillende ondernemingen waarin wij beleggen duurzaamheidsrisico's lopen en welke maatregelen de onderneming heeft genomen om deze risico's te beheersen.

Een schaal van 0-100 geeft inzicht in de duurzaamheidskarakteristieken van de beleggingen in bedrijven. Hoe lager de score, hoe lager het risico. Een score van rond 20 wordt als laag tot gemiddeld gezien. De karakteristieken van de beleggingsportefeuille (zwart) zijn afgezet tegen die van het beleggingsuniversum, oftewel de benchmark (paars). De managers van de beleggingen in aandelen en 'investment grade' bedrijfsobligaties hebben de opdracht om de risicoscore van de portefeuille niet groter te laten zijn dan die van de benchmark. We zien dan ook dat de duurzaamheidsrisico's van de portefeuille (20,4) lager zijn dan die van de benchmark. Dit geldt voor zowel de aandelen- als de bedrijfsobligatieportefeuille. Voor staatsobligaties, vastgoed en woninghypotheken zijn dergelijke risicoscores niet beschikbaar of minder goed bruikbaar.

Het ESG bedrijfsrisico van de totale portefeuille is lager dan de benchmark

Een lager ESG bedrijfsrisico (0-100), is beter

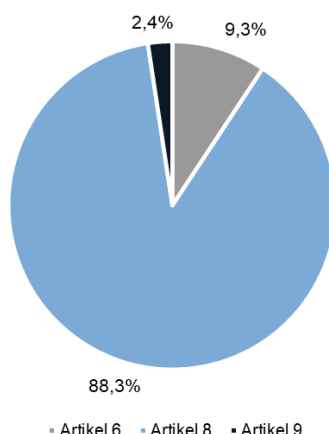

Bron: Sustainalytics, GSAM

Samenstelling portefeuille SFDR classificaties

Op grond van nieuwe Europese wetgeving (SFDR) moeten aanbieders van financiële producten meer informatie geven over hoe ze bij de onderliggende beleggingen rekening houden met duurzaamheidsrisico's en -karakteristieken. Wij beleggen bij voorkeur in fondsen en mandaten die de mogelijke negatieve gevolgen van de beleggingen op mens en milieu proberen te beperken of zelfs een positieve impact nastreven. Dit zijn fondsen die volgens de wetgeving een classificatie 8 of 9 krijgen. Eind 2023 bestond een belangrijk deel van onze portefeuille uit dit soort fondsen en mandaten. Alleen de allocaties naar US High Yield en Amerikaans Vastgoed kennen een classificatie 6, wat aangeeft dat er geen specifieke duurzaamheidskenmerken worden nagestreefd in het beleggingsbeleid.

Onderstaande grafiek toont de samenstelling van onze beleggingsportefeuille op grond van SFDR classificaties per eind 2023.

Duurzaamheidsindicatoren

Ook het pensioenfonds zelf heeft de pensioenregeling in termen van SFDR als 'artikel 8' geclassificeerd. Via het uitsluitingenbeleid, de decarbonisatiedoelstelling voor aandelen en bedrijfsobligaties, de beleggingen in groene obligaties en het stembeleid streeft het fonds een 'duurzamere' portefeuille na.

Dit meten we door de portefeuille te screenen op het aantal bedrijven dat:

1. zich schuldig maakt aan schending van internationale normen
2. betrokken is bij de productie van controversiële wapens.

Daarnaast meten en monitoren we

3. de gemiddelde CO₂-intensiteit van de beleggingen in ondernemingen; en
4. het percentage groene obligaties in onze portefeuille.

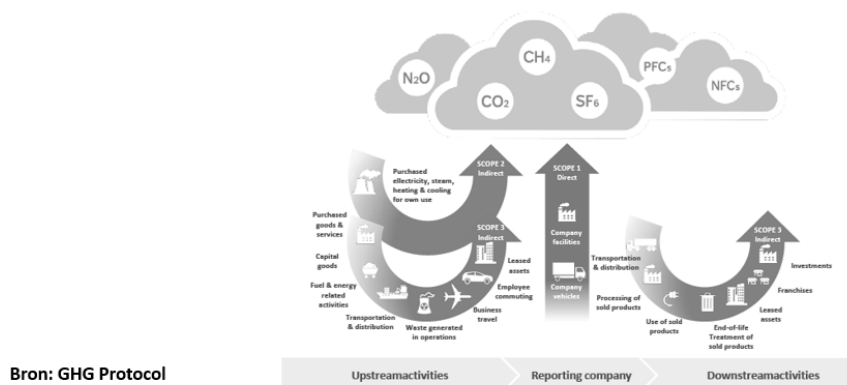
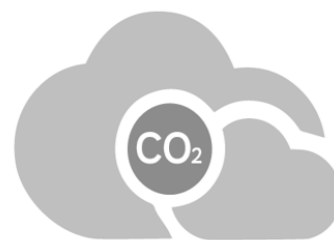
In 2023 hadden we een zeer beperkte exposure (via beleggingsfondsen) naar bedrijven die betrokken waren bij schendingen van de beginselen van het VN Global (0,3%). Het pensioenfonds had geen beleggingen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie of verkoop van controversiële wapens. In de volgende paragraaf gaan we dieper in op de CO₂-kenmerken van de portefeuille.

CO₂-kenmerken beleggingsportefeuille

De ondernemingen waarin wij beleggen stoten in meer of mindere mate broeikasgassen uit. Voor een groot deel wordt de hoogte van de CO₂-uitstoot van bedrijven bepaald door de sector waarin zij actief zijn. Wij hebben ook deze kenmerken van onze beleggingsportefeuille gemeten, met behulp van gegevens van gespecialiseerde onderzoeksbureaus. De manier waarop de uitstoot van een bedrijf wordt vastgesteld kan op meerdere manieren worden bepaald. In het volgend overzicht wordt uitgelegd wat de drie niveaus zijn die iets kunnen zeggen over de CO₂-uitstoot van ondernemingen.

Wat is de CO₂-voetafdruk?

De CO₂-voetafdruk van een bedrijf is gedefinieerd als de hoeveelheid koolstofdioxide die de organisatie direct of indirect in de atmosfeer uitstoot, gemeten in ton. Dit kan vervolgens worden vertaald naar een intensiteitscijfer door de uitstoot te relateren aan de omzet van het bedrijf, uitgedrukt in ton per EUR 1 miljoen omzet. De voetafdruk kan op drie niveaus worden bepaald: Scope 1-emissies, ook wel de directe uitstoot van broeikasgassen, worden gedefinieerd als emissies van bronnen waarvan die de onderneming in eigendom heeft of door de onderneming wordt beheerd; Scope 2-emissies, ook wel indirecte emissies, zijn emissies van het verbruik van ingekochte producten zoals elektriciteit, stoom of andere energiebronnen die buiten de organisatie zijn gegenereerd; Scope 3-emissies, ook bekend als overige indirecte broeikasgassen, zijn emissies die een gevolg zijn van de activiteiten van een organisatie, maar zijn niet rechtstreeks eigendom van of worden niet beheerd door de organisatie. Scope 3 emissies vormen veruit de grootste component van de meeste CO₂-uitstoot van bedrijven.

Wij hebben de CO₂-emissies van onze beleggingsportefeuille gemeten op basis van scope 1, 2 en 3 uitstoot. We willen weten hoe efficiënt de ondernemingen omgaan met de uitstoot. Daarom relateren wij de absolute uitstoot van een onderneming aan de omzet van de onderneming. Per \$1 miljoen omzet genereert onze beleggingsportefeuille 312 ton CO₂.

Daarnaast meten we de voetafdruk van onze portefeuille. Dit getal geeft aan voor welke CO₂-uitstoot de portefeuille verantwoordelijk is per \$ 1 miljoen belegd vermogen. De CO₂-uitstoot van onze portefeuille is 175 ton CO₂ per \$ 1 miljoen belegd vermogen.

Klimaat Actieplan

Als ondertekenaar van het Nederlands Klimaatakkoord voor de Financiële sector heeft het fonds eind 2022 een [Klimaat Actieplan](#) geformuleerd en gepubliceerd.

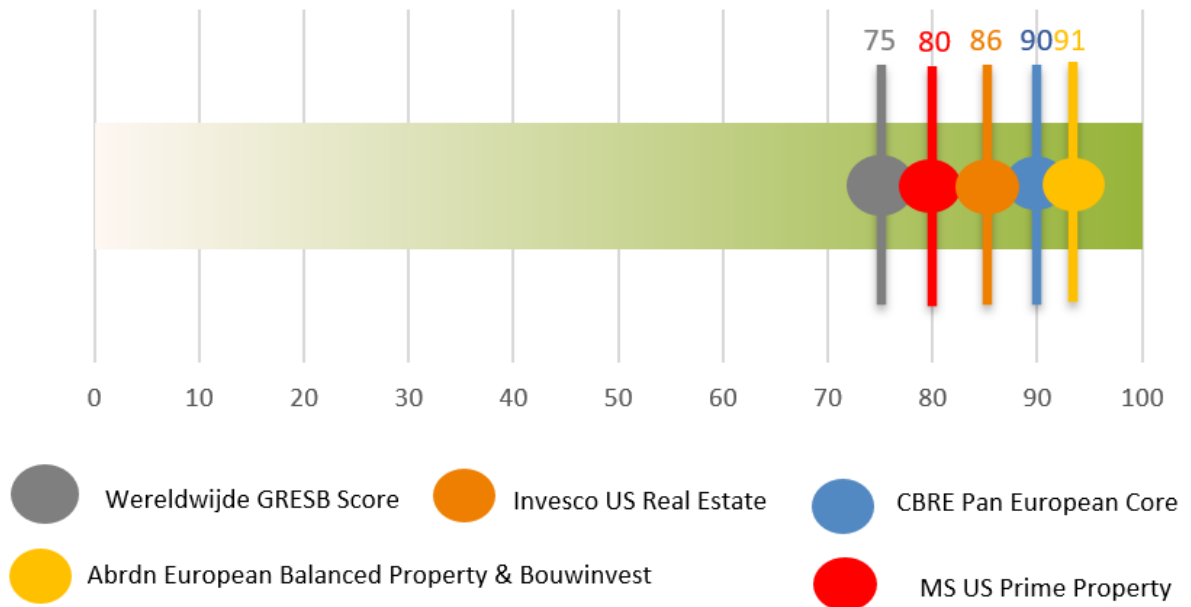
Op basis van een evaluatie per eind 2023 kan worden vastgesteld dat op de meeste terreinen al een flinke vooruitgang richting de doelstellingen voor 2030 is bereikt, of dat deze zelfs al zijn bereikt. Alleen de High Yield portefeuilles kennen een fors hogere (en gestegen) CO₂ Scope 1, 2 en 3 intensiteit versus de benchmark. Daartegenover staat wel een absolute scope 1+2 uitstoot die al onder het pad naar de 2030 doelstelling ligt. Voor deze categorie speelt de oorspronkelijk lage data-beschikbaarheid een rol. De zogenaamde 'coverage' binnen deze categorie is wel aan het stijgen (meer bedrijven gaan rapporteren), waardoor de betrouwbaarheid toeneemt. Het fonds zal met de vermogensbeheerder van deze categorie in overleg treden om nadere maatregelen te bepalen.

GRESB score vastgoed managers

De mate van duurzaamheid van vastgoedportefeuilles kan onder andere worden afgelezen aan de zogenaamde GRESB-score. Deze komt tot stand via een wereldwijd onderzoek, waarin het duurzaamheidsbeleid en -prestaties van vastgoedmanagers wordt vergeleken. Op basis hiervan wordt de Global Real Estate Sustainability Benchmark bepaald. Daarbij wordt gekeken naar onder andere het energieverbruik van de onderliggende objecten en naar het duurzaamheidsbeleid van de vastgoedorganisatie zelf. Op die manier worden meer dan 650 vastgoedfondsen met elkaar vergeleken. De gemiddelde score van al deze managers was 75 op een schaal van 100. De 5 vastgoedfondsen waarin wij

beleggen scoren allemaal bovengemiddeld (tussen 80 en 91). Bij onze gesprekken met vastgoedbeheerders is het verder verduurzamen van de portefeuille een belangrijk onderwerp.

GRESB Scores Vastgoedportefeuille

9. IMVB-convenant

Wij zijn als pensioenfonds ondertekenaar van het Internationaal Verantwoord Beleggen (IMVB) convenant. Het convenant heeft ten doel om de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (de richtlijnen) en de bijbehorende Guiding Principles on Business and Human Rights (de UNGPs) op verschillende niveaus in het beleggingsbeleid te verankeren en transparantie te bieden over de voortgang van de implementatie door ondertekenaars. Het convenant is in 2018 opgesteld tussen de Nederlandse overheid, Non-Gouvernementele organisaties, vakbonden en de Pensioensector en is afgesloten voor de duur van 4 jaar, eindigend per eind 2022. We hebben het convenant ondertekend en geïmplementeerd in beleid omdat dit past bij de duurzaamheidsambities van het fonds, en blijven na afloop van het convenant in de geest ervan handelen. In dit hoofdstuk doen we hiervan verslag.

Due diligence screening beleggingsportefeuille en prioritering van schendingen

Een belangrijk onderdeel van het IMVB-convenant is het uitvoeren van een portefeuillescreening op ondernemingen in de beleggingsportefeuille die zich schuldig maken aan overtredingen van de OESO-richtlijnen. Het fonds doet deze due diligence screening jaarlijks voor de beleggingen in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij is gebruik gemaakt van de inhoudelijke analyses van de gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics. Zij analyseren en beoordelen voor ons het gedrag van ondernemingen, met als uitgangspunt de OESO-richtlijnen en de UNGPs. Wanneer een schending van een richtlijn wordt vastgesteld, worden de schending en negatieve impact ervan geclassificeerd op basis van ernst, schaal en onomkeerbaarheid, zie onderstaand de classificatie.

Negatieve Impact	Omschrijving
Ernstig	De controverse heeft ernstige impact op milieu en maatschappij en vormt een ernstig bedrijfsrisico voor de onderneming. In deze categorie valt schadelijk gedrag, wat herhaaldelijk voorkomt, slecht management van de risico's en een gebrek aan bereidheid van de onderneming om de risico's te adresseren.
Hoog	De controverse heeft grote impact op milieu en maatschappij en vormt een substantieel bedrijfsrisico voor de onderneming. Er is sprake van structurele problemen binnen de onderneming, gebrekkige risicobeheersing en herhaling van incidenten.
Significant	De controverse heeft significante impact op milieu en maatschappij en vormt een bedrijfsrisico voor de onderneming. Er zijn aanwijzingen voor structurele problemen door de herhaling van incidenten en onvoldoende implementatie van risicobeheersing.
Beperkt	De controverse heeft gematigde impact op milieu en maatschappij en vormt een beperkt bedrijfsrisico voor de onderneming. Incidenten doen zich beperkt voor, en er is een adequate managementreactie om toekomstige risico's te mitigeren.
Laag	De controverse heeft lage impact op milieu en maatschappij en vormt een minimaal bedrijfsrisico voor de onderneming.

We willen met name weten of er bedrijven in de portefeuille zitten die betrokken zijn bij een schending met een 'ernstige' of 'hoge' classificatie. Deze schendingen hebben niet enkel een financiële hoge impact op de onderneming, maar ook een hoge impact op mens, maatschappij of milieu. Daarbij kijken we naar:

1. De hoog impact schendingen als percentage van de totale beleggingsportefeuille;
2. De hoog impact schendingen per beleggingsstrategie;
3. De hoog impact schendingen per sector;
4. De hoog impact schendingen per OESO-thema.

Op basis van deze screening hebben we vastgesteld dat het gevoerde uitsluitingsbeleid, waarbij de grootste schenders van internationale normen, zoals de OESO-richtlijnen, op voorhand worden uitgesloten, per eind juni 2023 heeft geleid tot een lagere blootstelling naar ondernemingen met een hoge negatieve impact dan de brede markt (2,7% versus 3,5%). Ook heeft de screening inzicht geboden in de blootstelling via de verschillende strategieën en sectoren. De meeste hoog impact schendingen doen zich voor in de sectoren Financials, Communication Services, Materials en Energy. De meeste schendingen betreft de OESO richtlijnen ten aanzien van Corruptie, Consumentenbelangen, Mensenrechten en Mededinging. Mede op basis van deelnemersvoorkeuren hanteert het pensioenfonds daarom mensenrechten en milieuvervuiling (inclusief klimaatopwarming) als geprioriteerde thema's.

Het fonds heeft 41 schendingen van OESO-richtlijnen met een hoge impact geïdentificeerd binnen de beleggingsportefeuille van circa 1.700 ondernemingen, met als peildatum 30 juni 2023. Een jaar geleden was dit aantal 45. Op basis van deze inzichten is het fonds in staat om de omvang van de meest impactvolle schendingen op verschillende dimensies te beoordelen. Wanneer blijkt dat specifieke strategieën of vermogensbeheerders een (relatief) groot aantal schendingen laat zien, kunnen wij het gesprek aangaan met deze manager. Wanneer specifieke sectoren of OESO-thema's er negatief uitspringen, kunnen wij deze prioriteren voor verdere beleidsontwikkeling. Ook bij de selectie van nieuwe managers of strategieën speelt het aantal *hoog* impact controverses een rol.

Participatie in normatief engagementprogramma

Sinds 2021 neemt het fonds deel aan een normatief engagementprogramma. Hierbij richten we ons op bedrijven die betrokken zijn bij 'hoog impact' schendingen van internationale principes, zoals de OESO-richtlijnen en de UNGPs. Binnen dit programma gaan we de dialoog aan met deze bedrijven, met als doelstelling a) het opheffen van de bestaande schending, b) het herstellen van de schade en c) het voorkomen van toekomstige gelijksoortige schendingen. Dit sluit nauw aan bij de verplichtingen van 'due diligence' en het stimuleren van 'herstel en verhaal' uit het IMVB convenant. De looptijd van deze dialogen verschilt per onderneming en is vooraf moeilijk in te schatten. Elk kwartaal wordt gerapporteerd over het verloop van de dialogen en de resultaten. De resultaten van dit programma worden nader toegelicht in hoofdstuk 6.

Bedrijven uitsluiten na periode van niet-succesvol engagement

Als een onderneming niet openstaat voor engagement of als er in een periode van maximaal drie jaar onvoldoende verbetering is geboekt in de dialoog naar aanleiding van een schending van internationale normen, zetten wij het bedrijf op onze uitsluitingenlijst. De maatstaf hierbij vormen de vooraf per dialoog vastgestelde criteria (KPI's). Indien er sprake is van te weinig vooruitgang of te weinig respons op deze criteria wordt de dialoog beëindigd en willen we niet langer in deze onderneming beleggen.

Verankering richtlijnen en UNGPs in nieuwe contracten met vermogensbeheerders

We hebben in 2023 géén nieuw contracten afgesloten met een vermogensbeheerder. Bij nieuwe contracten leggen we onder andere vast dat de beheerder ESG-factoren moet meewegen in het beleggingsproces, waarbij de OESO-richtlijnen, de UNGPs en verplichtingen uit hoofde van het IMVB-convenant leidend zijn.

Transparantie Beleggingen

We beleggen direct in aandelen en bedrijfsobligaties van bedrijven, maar ook indirect via beleggingsfondsen. We willen transparant zijn over de beleggingen in ondernemingen, daarom publiceren we op onze [website](#) een overzicht van de ondernemingen waarin we per ultimo 2023 direct belegden. De indirecte beleggingen betrof de volgende beleggingsfondsen:

Beleggingscategorie	Vermogensbeheerder	Fondsnaam
Hypotheke	Aegon	Dutch Mortgage Fund
Hypotheke	Aegon	Dutch Mortgage Fund 2
Hypotheke	ASR	Hypotheekfonds 100% niet-NHG
Geldmarkt	BlackRock	ICS Euro Liquidity Fund
Geldmarkt	BNP Paribas	InstiCash EUR 1D
Obligaties Opkomende markten	Colchester	Local Markets Bond Fund
Aandelen Opkomende markten	JPMorgan	Emerging Markets Opportunities
Vastgoed	Bouwinvest	Dutch Residential Fund
Vastgoed	Abrdn	European Balanced Property
Vastgoed	Invesco	Core Real Estate USA Fund
Vastgoed	Morgan Stanley	Prime Property Fund
Vastgoed	CBRE	Pan European Core Fund

Bijlage 1 – Principes van het UN Global Compact

#	UN Global Compact Principe
1	Bedrijven dienen (binnen de grenzen van hun invloedssfeer) de internationaal uitgevaardigde mensenrechten te eerbiedigen
2	Bedrijven dienen zich er steeds van te vergewissen dat zij niet medeplichtig worden aan schending van de mensenrechten
3	Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven
4	Bedrijven dienen iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid uit te bannen
5	Bedrijven dienen kinderarbeid affectief af te schaffen
6	Bedrijven dienen discriminatie in arbeid en beroep te bestrijden
7	Bedrijven dienen voorzorg te betrachten bij hun benadering van milieu-uitdagingen
8	Bedrijven dienen initiatieven te ondernemen om een groter milieubesef te bevorderen
9	Bedrijven dienen de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren
10	Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping

Bijlage 2 – Uitsluitingslijst per criterium

Uitsluitingslijst Kinderarbeid

Onderneming	Regio
Competition Team Technologies Ltd.	Latin America and Caribbean
Foxconn (Far East) Ltd.	Asia / Pacific
Hon Hai Precision Industry Co., Ltd.	Asia / Pacific
Hwashin Co., Ltd.	Asia / Pacific
Hyundai Capital America, Inc.	United States and Canada
Hyundai Capital Services, Inc.	Asia / Pacific
Hyundai GLOVIS Co., Ltd.	Asia / Pacific
Hyundai Motor Co., Ltd.	Asia / Pacific
PT Hyundai Motor Manufacturing Indonesia	Asia / Pacific
SL Corp.	Asia / Pacific
Socfinaf SA	Europe
Cargill, Inc.	United States and Canada
Hyundai Capital America, Inc.	United States and Canada
Hyundai Capital Services, Inc.	Asia / Pacific
Hyundai Motor Co., Ltd.	Asia / Pacific
Kia Corp.	Asia / Pacific
Nestle Holdings, Inc.	United States and Canada
Nestlé Finance International Ltd.	Europe
Nestlé SA	Europe
PT Hyundai Motor Manufacturing Indonesia	Asia / Pacific
Zhejiang Huayou Cobalt Co., Ltd.	Asia / Pacific

Bron: Sustainalytics

Uitsluitingslijst Tabak

Onderneming	Regio
22nd Century Group, Inc.	United States and Canada
Al-Eqbal Co. for Investment Plc	Africa / Middle East
Altria Group, Inc.	United States and Canada
B.A.T. Capital Corp.	United States and Canada
B.A.T. International Finance Plc	Europe
B.A.T. Netherlands Finance BV	Europe
BADECO ADRIA dd	Europe
British American Tobacco Bangladesh Co.	Asia / Pacific
British American Tobacco Holdings (The Netherlands) BV	Europe
British American Tobacco Kenya Plc	Africa / Middle East
British American Tobacco Malaysia Bhd.	Asia / Pacific
British American Tobacco plc	Europe
British American Tobacco Uganda Ltd.	Africa / Middle East
British American Tobacco Zambia Plc	Africa / Middle East
British American Tobacco Zimbabwe Ltd.	Africa / Middle East
Bulgartabac Holding AD	Europe
BYD Co., Ltd.	Asia / Pacific
BYD Electronic (International) Co., Ltd.	Asia / Pacific
Ceylon Tobacco Co. Plc	Asia / Pacific
China Boton Group Co., Ltd.	Asia / Pacific
China National Tobacco Corp.	Asia / Pacific
Coka Duvanska Industrija AD	Europe

Duvanska Industrija AD Bujanovac	Europe
Eastern Co. (Egypt)	Africa / Middle East
EM-Tech. Co., Ltd.	Asia / Pacific
G-SHANK Enterprise Co., Ltd.	Asia / Pacific
Godfrey Phillips India Ltd.	Asia / Pacific
Golden Tobacco Ltd.	Asia / Pacific
Hoang Long Group	Asia / Pacific
Imperial Brands Finance Netherlands BV	Europe
Imperial Brands Finance Plc	Europe
Imperial Brands Plc	Europe
ITC Ltd.	Asia / Pacific
Japan Tobacco, Inc.	Asia / Pacific
Jerusalem Cigarette Co. Ltd.	Africa / Middle East
JT International Financial Services BV	Europe
Karelia Tobacco Co., Inc.	Europe
Khyber Tobacco Co. Ltd.	Asia / Pacific
KT&G Corp.	Asia / Pacific
Lorillard LLC	United States and Canada
LT Group, Inc.	Asia / Pacific
Ngan Son JSC	Asia / Pacific
Nikotiana BT Holding AD	Europe
NTC Industries Ltd.	Asia / Pacific
Old Holdco, Inc.	United States and Canada
Pakistan Tobacco Co. Ltd.	Asia / Pacific
Philip Morris (Pakistan) Ltd.	Asia / Pacific
Philip Morris CR as	Europe
Philip Morris International, Inc.	United States and Canada
Philip Morris Operations AD	Europe
PT Bentoel International Investama Tbk	Asia / Pacific
PT Gudang Garam Tbk	Asia / Pacific
PT Hanjaya Mandala Sampoerna Tbk	Asia / Pacific
PT Indonesian Tobacco Tbk	Asia / Pacific
PT Wismilak Inti Makmur Tbk	Asia / Pacific
Pyxus International, Inc.	United States and Canada
Reinet Investments SCA	Europe
Reynolds American, Inc.	United States and Canada
Scandinavian Tobacco Group A/S	Europe
Shanghai Industrial Holdings Ltd.	Asia / Pacific
Shenzhen Yinghe Technology Co., Ltd.	Asia / Pacific
Sila Holding AD	Europe
Sinnar Bidi Udyog Ltd.	Asia / Pacific
SITAB	Africa / Middle East
Slantse Stara Zagora Tabac AD	Europe
Souza Cruz Ltda.	Latin America and Caribbean
Standard Diversified, Inc.	United States and Canada
STG Global Finance BV	Europe
Sunwoda Electronic Co., Ltd.	Asia / Pacific
Swedish Match AB	Europe
Tanzania Cigarette Co. Ltd.	Africa / Middle East
Tian Chang Group Holdings Ltd.	Asia / Pacific
Turning Point Brands, Inc.	United States and Canada
Tutunski Kombinat AD Prilep	Europe
Union Investment Corp.	Africa / Middle East

Union Tobacco & Cigarette Industries Co.	Africa / Middle East
Universal Corp.	United States and Canada
Vector Group Ltd.	United States and Canada
VPR Brands LP	United States and Canada
VST Industries Ltd.	Asia / Pacific
West Indian Tobacco Co. Ltd.	Latin America and Caribbean
<i>Bron: Sustainalytics</i>	

Uitsluitingslijst Genetische modificatie

Onderneming	Regio
22nd Century Group, Inc.	United States and Canada
Adecoagro SA	Europe
Agrium, Inc.	United States and Canada
Bayer AG	Europe
Bayer Capital Corp. BV	Europe
Bayer Corp.	United States and Canada
Bayer Nordic SE	Europe
Bayer US Finance II LLC	United States and Canada
Bayer US Finance LLC	United States and Canada
Calyxt, Inc.	United States and Canada
Corteva, Inc.	United States and Canada
EIDP, Inc.	United States and Canada
iBio, Inc.	United States and Canada
Kaveri Seed Co. Ltd.	Asia / Pacific
KWS SAAT SE & Co. KGaA	Europe
Monsanto Co.	United States and Canada
Monsanto Finance Canada Co.	United States and Canada
Nutrien Ltd.	United States and Canada
PT BISI International Tbk	Asia / Pacific
Ruralco Holdings Ltd.	Asia / Pacific
Syngenta AG	Europe
Syngenta Finance AG	Europe
Syngenta Finance NV	Europe
Syngenta Luxembourg Finance No. 2 SA	Europe
Vilmorin & Cie SA	Europe
Yuan Longping High-Tech Agriculture Co., Ltd.	Asia / Pacific
BrasilAgro Cia Brasileira de Propriedades Agrícolas	Latin America and Caribbean
Cresud SA	Latin America and Caribbean
SLC Agrícola SA	Latin America and Caribbean
<i>Bron: Sustainalytics</i>	

Uitsluitingslijst Controversiële wapens

Onderneming	Regio
Aerojet Rocketdyne Holdings, Inc.	United States and Canada
Aerojet Rocketdyne, Inc.	United States and Canada
Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.	Asia / Pacific
Airbus Finance BV	Europe
Airbus SE	Europe
Amentum Services, Inc.	United States and Canada
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.	Asia / Pacific
Arcon Partners Ltd.	Europe
Armco JSC	Europe

Aryt Industries Ltd.	Africa / Middle East
Babcock International Group Plc	Europe
BAE Systems (Finance) Ltd.	Europe
BAE Systems Holdings, Inc.	United States and Canada
BAE Systems Plc	Europe
Bharat Dynamics Ltd.	Asia / Pacific
BlackRock, Inc.	United States and Canada
Brookfield Capital Finance LLC	United States and Canada
Brookfield Corp.	United States and Canada
Brookfield Finance LLC	United States and Canada
Brookfield Finance, Inc.	United States and Canada
Brookfield Property Finance ULC	United States and Canada
Brookfield Property Partners LP	Latin America and Caribbean
Brookfield Property REIT, Inc.	United States and Canada
Brookfield Renewable Partners LP	Latin America and Caribbean
Brookfield Renewable Partners ULC	United States and Canada
Brookfield Renewable Partners ULC /Old/	United States and Canada
Brookfield Renewable Power, Inc.	United States and Canada
Brookfield WEC Holdings, Inc.	United States and Canada
Bulcomers KS Ltd.	Europe
BWX Technologies, Inc.	United States and Canada
BWX Technologies, Inc. /Old/	United States and Canada
CACI International, Inc.	United States and Canada
Cameco Corp.	United States and Canada
China National Nuclear Corp /Old/	Asia / Pacific
China National Nuclear Corp.	Asia / Pacific
China North Industries Corp.	Asia / Pacific
China North Industries Group Corp. Ltd.	Asia / Pacific
China Shipbuilding Industry Co., Ltd.	Asia / Pacific
Cobham Ltd.	Europe
Comber Wind Financial Corp.	United States and Canada
Compania Nationala ROMARM SA	Europe
CSRA, Inc.	United States and Canada
DAIKIN INDUSTRIES Ltd.	Asia / Pacific
Dassault Aviation SA	Europe
Defense Research & Development Organization	Asia / Pacific
Ducommun, Inc.	United States and Canada
Electromechanical Ordtech Ltd.	Europe
Finmeccanica Finance SA	Europe
Fluor Corp.	United States and Canada
Force Protection, Inc.	United States and Canada
Forest City Realty Trust, Inc.	United States and Canada
General Dynamics Corp.	United States and Canada
General Dynamics Ordnance & Tactical Systems, Inc.	United States and Canada
Geofoto, Inc. doo	Europe
GGP, Inc.	United States and Canada
Global Industrial & Defence Solutions	Asia / Pacific
Harris Corp.	United States and Canada
Hibernia Real Estate Group Ltd.	Europe
Holding Korporacija Krusik AD Valjevo	Europe
Honeywell International, Inc.	United States and Canada
Huntington Ingalls Industries, Inc.	United States and Canada
ICL Group Ltd.	Africa / Middle East

Israel Corp. Ltd.	Africa / Middle East
Jacobs Engineering Group, Inc.	United States and Canada
Jacobs Solutions, Inc.	United States and Canada
KLX, Inc.	United States and Canada
L3 Technologies, Inc.	United States and Canada
L3Harris Technologies, Inc.	United States and Canada
Larsen & Toubro Ltd.	Asia / Pacific
Leidos Holdings, Inc.	United States and Canada
Leidos, Inc.	United States and Canada
Leonardo SpA	Europe
Leonardo US Holding, Inc.	United States and Canada
LIG Nex1 Co., Ltd.	Asia / Pacific
Litton Industries, Inc.	United States and Canada
Lockheed Martin Corp.	United States and Canada
Makine ve Kimya Endüstrisi AS	Africa / Middle East
Mindtree Ltd.	Asia / Pacific
Mississagi Power Trust	United States and Canada
Moog, Inc.	United States and Canada
Nityanand Udyog Pvt Ltd.	Asia / Pacific
Northrop Grumman Corp.	United States and Canada
Northrop Grumman Innovation Systems, Inc.	United States and Canada
Northrop Grumman Systems Corp.	United States and Canada
Oceaneering International, Inc.	United States and Canada
Peraton Corp.	United States and Canada
Poongsan Corp.	Asia / Pacific
POONGSAN HOLDINGS Corp.	Asia / Pacific
Raytheon Co.	United States and Canada
Rheinmetall AG	Europe
Rockwell Collins, Inc.	United States and Canada
Rolls-Royce Holdings Plc	Europe
Rolls-Royce Plc	Europe
RTX Corp.	United States and Canada
Safran SA	Europe
Scientific Games Holdings LP	United States and Canada
SNT DYNAMICS Co., Ltd.	Asia / Pacific
SNT Holdings Co., Ltd.	Asia / Pacific
Tasko Corp.	Europe
Tennessee Valley Authority	United States and Canada
Textron Financial Corp.	United States and Canada
Textron, Inc.	United States and Canada
Thales SA	Europe
The Boeing Co.	United States and Canada
The Day & Zimmermann Group, Inc.	United States and Canada
Ultra Electronics Holdings Ltd. (United Kingdom)	Europe
United Technologies Corp.	United States and Canada
Walchandnagar Industries Ltd.	Asia / Pacific
Yugoimport-SDPR	Europe
Zodiac Aerospace SA	Europe

Bron: Sustainalytics

Uitsluitingslijst niet succesvol engagement

Onderneming	Regio
63 Moons Technologies Ltd.	Asia / Pacific

Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.	Asia / Pacific
Americanas SA	Latin America and Caribbean
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.	Asia / Pacific
Aviation Industry Corporation of China Ltd.	Asia / Pacific
AVIC International Finance & Investment Ltd.	Latin America and Caribbean
AviChina Industry & Technology Co., Ltd.	Asia / Pacific
B2W Digital Lux SARL	Europe
Bharat Dynamics Ltd.	Asia / Pacific
BioSpecifics Technologies Corp.	United States and Canada
Bolloré SE	Europe
CH. Karnchang Public Co. Ltd.	Asia / Pacific
China BaoWu Steel Group Corp. Ltd.	Asia / Pacific
China CITIC Financial Asset Management Co., Ltd.	Asia / Pacific
China Energy Engineering Corp. Ltd.	Asia / Pacific
China Evergrande Group	Asia / Pacific
China National Petroleum Corp.	Asia / Pacific
China North Industries Corp.	Asia / Pacific
China Northern Rare Earth (Group) High-Tech Co., Ltd.	Asia / Pacific
China Petrochemical Corp.	Asia / Pacific
China Spacesat Co., Ltd.	Asia / Pacific
Chongqing Energy Investment Group Co., Ltd.	Asia / Pacific
CK Power Public Co. Ltd.	Asia / Pacific
CNPC (HK) Overseas Capital Ltd.	Latin America and Caribbean
CNPC Global Capital Ltd.	Asia / Pacific
Coal India Ltd.	Asia / Pacific
Compania Nationala ROMARM SA	Europe
Defense Research & Development Organization	Asia / Pacific
Endo Finance LLC	United States and Canada
Endo International Plc	Europe
Endo Luxembourg Finance Company I SARL	Europe
Export-Import Bank of India	Asia / Pacific
Huafu Fashion Co., Ltd.	Asia / Pacific
Huarong Finance 2017 Co. Ltd.	Asia / Pacific
Huarong Finance 2019 Co. Ltd.	Asia / Pacific
Huarong Finance Co. Ltd.	Latin America and Caribbean
Huarong Finance II Co. Ltd.	Asia / Pacific
Huarong Universe Investment Holding Ltd.	Latin America and Caribbean
Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.	Asia / Pacific
JSM Global SARL	Europe
Larsen & Toubro Ltd.	Asia / Pacific
LIG Nex1 Co., Ltd.	Asia / Pacific
Lojas Americanas SA	Latin America and Caribbean
Makine ve Kimya Endüstrisi AS	Africa / Middle East
Metallurgical Corp. of China Ltd.	Asia / Pacific
Mindtree Ltd.	Asia / Pacific
Mumias Sugar Co. Ltd.	Africa / Middle East
Nityanand Udyog Pvt Ltd.	Asia / Pacific
NLC India Ltd.	Asia / Pacific
Orascom Investment Holding SAE	Africa / Middle East
Poongsan Corp.	Asia / Pacific
POONGSAN HOLDINGS Corp.	Asia / Pacific
SA Global Sukuk Ltd.	Latin America and Caribbean

Saudi Arabian Oil Co.	Africa / Middle East
Scenery Journey Ltd.	Latin America and Caribbean
Serba Dinamik Holdings Bhd.	Asia / Pacific
Sinopec Group Overseas Development (2012) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2013) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2015) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2017) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2018) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development Ltd.	Latin America and Caribbean
SNT DYNAMICS Co., Ltd.	Asia / Pacific
SNT Holdings Co., Ltd.	Asia / Pacific
Société Financière des Caoutchoucs SA	Europe
STARK Corp. Public Co. Ltd.	Asia / Pacific
Steel Authority of India Ltd.	Asia / Pacific
The Day & Zimmermann Group, Inc.	United States and Canada
The Okomu Oil Palm Co. Plc	Africa / Middle East
Tongaat-Hulett Ltd.	Africa / Middle East
Uchumi Supermarkets Ltd.	Africa / Middle East
Unitech Ltd.	Asia / Pacific
Walchandnagar Industries Ltd.	Asia / Pacific
Wirecard AG	Europe

Bron: Sustainabilitycs

Uitsluitingslijst ESG controverses

Onderneming	Regio
3M Co.	United States and Canada
63 Moons Technologies Ltd.	Asia / Pacific
Acelity Holdings, Inc.	United States and Canada
Americanas SA	Latin America and Caribbean
ArcelorMittal SA	Europe
B2W Digital Lux SARL	Europe
Bayer AG	Europe
Bayer Capital Corp. BV	Europe
Bayer Corp.	United States and Canada
Bayer US Finance II LLC	United States and Canada
Bayer US Finance LLC	United States and Canada
BioSpecifics Technologies Corp.	United States and Canada
Boston Private Financial Holdings, Inc.	United States and Canada
China Evergrande Group	Asia / Pacific
China Huiyuan Juice Group Ltd.	Asia / Pacific
China Metallurgical Group Corp.	Asia / Pacific
China Minmetals Group Co., Ltd.	Asia / Pacific
China National Petroleum Corp.	Asia / Pacific
China Northern Rare Earth (Group) High-Tech Co., Ltd.	Asia / Pacific
China Petrochemical Corp.	Asia / Pacific
China Petroleum & Chemical Corp.	Asia / Pacific
CNPC (HK) Overseas Capital Ltd.	Latin America and Caribbean
CNPC General Capital Ltd.	Latin America and Caribbean
CNPC Global Capital Ltd.	Asia / Pacific
Endo Finance LLC	United States and Canada
Endo International Plc	Europe

Endo Luxembourg Finance Company I SARL	Europe
Eskom Holdings SOC Ltd.	Africa / Middle East
Evergrande Property Services Group Ltd.	Asia / Pacific
First Republic Bank (San Francisco, California)	United States and Canada
First Union Corp.	United States and Canada
Glencore Capital Finance DAC	Europe
Glencore Finance (Canada) Ltd.	United States and Canada
Glencore Finance (Dubai) Ltd.	Africa / Middle East
Glencore Finance (Europe) Ltd.	Europe
Glencore Funding LLC	United States and Canada
Glencore Plc	Europe
Inco Ltd.	United States and Canada
Indian Railways	Asia / Pacific
Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.	Asia / Pacific
JSM Global SARL	Europe
Katanga Mining Ltd.	Europe
Kinetic Concepts, Inc.	United States and Canada
Lojas Americanas SA	Latin America and Caribbean
Mallinckrodt International Finance SA	Europe
Mallinckrodt Plc	Europe
MCC Holding (Hong Kong) Corp. Ltd.	Asia / Pacific
Metallurgical Corp. of China Ltd.	Asia / Pacific
Minmetals Bounteous Finance (BVI) Ltd.	Asia / Pacific
Monsanto Co.	United States and Canada
Monsanto Finance Canada Co.	United States and Canada
Mumias Sugar Co. Ltd.	Africa / Middle East
NanoString Technologies, Inc.	United States and Canada
Noranda, Inc.	United States and Canada
Oil & Natural Gas Corp. Ltd.	Asia / Pacific
ONGC Videsh Ltd.	Asia / Pacific
ONGC Videsh Vankorneft Pte Ltd.	Asia / Pacific
Orascom Investment Holding SAE	Africa / Middle East
Pemex Project Funding Master Trust	United States and Canada
PetroChina Co., Ltd.	Asia / Pacific
Petrolia Nasional Bhd.	Asia / Pacific
PETRONAS Capital Ltd.	Asia / Pacific
Petronas Global Sukuk Ltd.	Asia / Pacific
Petróleos Mexicanos EPE	Latin America and Caribbean
PT Indonesia Asahan Aluminium (Persero)	Asia / Pacific
Scenery Journey Ltd.	Latin America and Caribbean
Serba Dinamik Holdings Bhd.	Asia / Pacific
Signature Bank (New York, New York)	United States and Canada
Sinopec Capital (2013) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Capital Co., Ltd.	Asia / Pacific
Sinopec Capital Ltd.	Asia / Pacific
Sinopec Group Overseas Development (2012) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2013) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2015) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2017) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2018) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development Ltd.	Latin America and Caribbean

STARK Corp. Public Co. Ltd.	Asia / Pacific
SVB Financial Group	United States and Canada
Tokyo Electric Power Co. Holdings, Inc.	Asia / Pacific
Uchumi Supermarkets Ltd.	Africa / Middle East
Unitech Ltd.	Asia / Pacific
Vale Overseas Ltd.	Latin America and Caribbean
Vale SA	Latin America and Caribbean
Wachovia Bank NA (Charlotte, North Carolina)	United States and Canada
Wachovia Capital Trust III	United States and Canada
Wachovia Corp.	United States and Canada
Wells Fargo & Co.	United States and Canada
Wells Fargo Bank NA	United States and Canada
Wells Fargo Bank NA (Sioux Falls, South Dakota)	United States and Canada
Wells Fargo Bank, N.A. (Singapore)	Asia / Pacific
Wells Fargo Canada Corp.	United States and Canada
Wirecard AG	Europe
<i>Bron: Sustainability</i>	

Uitsluitingslijst UN Global Compact schendingen

Onderneming	Regio
63 Moons Technologies Ltd.	Asia / Pacific
Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.	Asia / Pacific
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.	Asia / Pacific
Avibras Indústria Aeroespacial SA	Latin America and Caribbean
Baidu, Inc.	Asia / Pacific
Bharat Dynamics Ltd.	Asia / Pacific
China Aerospace Science & Technology Corp.	Asia / Pacific
China Literature Ltd.	Asia / Pacific
China Metallurgical Group Corp.	Asia / Pacific
China Minmetals Group Co., Ltd.	Asia / Pacific
China National Petroleum Corp.	Asia / Pacific
China North Industries Corp.	Asia / Pacific
China North Industries Group Corp. Ltd.	Asia / Pacific
China Northern Rare Earth (Group) High-Tech Co., Ltd.	Asia / Pacific
China Petrochemical Corp.	Asia / Pacific
China Petroleum & Chemical Corp.	Asia / Pacific
China Spacesat Co., Ltd.	Asia / Pacific
CNPC (HK) Overseas Capital Ltd.	Latin America and Caribbean
CNPC Capital Co., Ltd.	Asia / Pacific
CNPC General Capital Ltd.	Latin America and Caribbean
CNPC Global Capital Ltd.	Asia / Pacific
Compania Nationala ROMARM SA	Europe
Cox & Kings (India) Ltd.	Asia / Pacific
Defense Research & Development Organization	Asia / Pacific
Elsewedy Electric Co.	Africa / Middle East
Enable Midstream Partners LP	United States and Canada
Energy Transfer LP	United States and Canada
Energy Transfer Operating LP	United States and Canada
Eskom Holdings SOC Ltd.	Africa / Middle East
ETC Sunoco Holdings LLC	United States and Canada
ETP Legacy LP	United States and Canada
Funcom SE	Europe

Hangzhou Hikvision Digital Technology Co., Ltd.	Asia / Pacific
HUYA, Inc.	Asia / Pacific
Inco Ltd.	United States and Canada
Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.	Asia / Pacific
iQIYI, Inc.	Asia / Pacific
Israel Aerospace Industries Ltd.	Africa / Middle East
L&T Finance Ltd.	Asia / Pacific
L&T Technology Services Ltd.	Asia / Pacific
Larsen & Toubro Infotech Ltd. (India)	Asia / Pacific
Larsen & Toubro Ltd.	Asia / Pacific
LIG Corp.	Asia / Pacific
LIG Nex1 Co., Ltd.	Asia / Pacific
Lockheed Martin Corp.	United States and Canada
LTIMindtree Ltd.	Asia / Pacific
Makine ve Kimya Endüstrisi AS	Africa / Middle East
Mattel, Inc.	United States and Canada
MCC Holding (Hong Kong) Corp. Ltd.	Asia / Pacific
Metallurgical Corp. of China Ltd.	Asia / Pacific
Midwest Connector Capital Co. LLC	United States and Canada
Mil-spec Industries Corp	United States and Canada
Mindtree Ltd.	Asia / Pacific
Minmetals Bounteous Finance (BVI) Ltd.	Asia / Pacific
Motiva Enterprises LLC	United States and Canada
Mumias Sugar Co. Ltd.	Africa / Middle East
National Development Complex	Asia / Pacific
Nityanand Udyog Pvt Ltd.	Asia / Pacific
Nuclear Damage Compensation & Decommissioning Facilitation	Asia / Pacific
OCP SA	Africa / Middle East
Oil & Natural Gas Corp. Ltd.	Asia / Pacific
ONGC Videsh Ltd.	Asia / Pacific
ONGC Videsh Vankorneft Pte Ltd.	Asia / Pacific
Orascom Investment Holding SAE	Africa / Middle East
Pemex Project Funding Master Trust	United States and Canada
PennTex Midstream Partners LP	United States and Canada
PetroChina Co., Ltd.	Asia / Pacific
Petróleos Mexicanos EPE	Latin America and Caribbean
Petroleos Mexicanos, Inc.	United States and Canada
Petroliam Nasional Bhd.	Asia / Pacific
PETRONAS Capital Ltd.	Asia / Pacific
PETRONAS Energy Canada Ltd.	United States and Canada
Petronas Global Sukuk Ltd.	Asia / Pacific
Philadelphia Energy Solutions Refining & Marketing LLC	United States and Canada
Philadelphia Energy Solutions, Inc.	United States and Canada
Poongsan Corp.	Asia / Pacific
POONGSAN HOLDINGS Corp.	Asia / Pacific
PT Indonesia Asahan Aluminium (Persero)	Asia / Pacific
Raytheon Co.	United States and Canada
Raytheon Missiles & Defense	United States and Canada
Regency Energy Finance Corp.	United States and Canada
Regency Energy Partners LP	United States and Canada
Rockwell Collins, Inc.	United States and Canada
RTX Corp.	United States and Canada

SA Global Sukuk Ltd.	Latin America and Caribbean
SABIC Capital I BV	Europe
Sabic Capital II BV	Europe
Saudi Arabian Oil Co.	Africa / Middle East
Saudi Aramco Base Oil Co.	Africa / Middle East
Saudi Basic Industries Corp.	Africa / Middle East
SemGroup LLC	United States and Canada
SINA Corp.	Asia / Pacific
Sinopec Capital (2013) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Capital Co., Ltd.	Asia / Pacific
Sinopec Capital Ltd.	Asia / Pacific
SINOPEC Engineering (Group) Co., Ltd.	Asia / Pacific
Sinopec Group Overseas Development (2012) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2013) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2015) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2017) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development (2018) Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Group Overseas Development Ltd.	Latin America and Caribbean
Sinopec Kantons Holdings Ltd.	Asia / Pacific
Sinopec Oilfield Service Corp.	Asia / Pacific
SNT DYNAMICS Co., Ltd.	Asia / Pacific
SNT Holdings Co., Ltd.	Asia / Pacific
Sogou, Inc.	Asia / Pacific
S-Oil Corp.	Asia / Pacific
STARK Corp. Public Co. Ltd.	Asia / Pacific
Steel Authority of India Ltd.	Asia / Pacific
Sumo Group Ltd.	Europe
Sunoco Logistics Partners Operations LP	United States and Canada
Synthetic Moulders Ltd.	Asia / Pacific
Tata Advanced Systems Ltd.	Asia / Pacific
Tata Consultancy Services Ltd.	Asia / Pacific
Tata Investment Corp. Ltd.	Asia / Pacific
Tata Sons Pvt Ltd.	Asia / Pacific
Tencent Holdings Ltd.	Asia / Pacific
Tencent Music Entertainment Group	Asia / Pacific
The Day & Zimmermann Group, Inc.	United States and Canada
Tokyo Electric Power Co. Holdings, Inc.	Asia / Pacific
Unitech Ltd.	Asia / Pacific
United Technologies Corp.	United States and Canada
Vale Overseas Ltd.	Latin America and Caribbean
Vale SA	Latin America and Caribbean
Walchandnagar Industries Ltd.	Asia / Pacific
Weibo Corp.	Asia / Pacific
Wirecard AG	Europe
Xinjiang Zhongtai Chemical Co., Ltd.	Asia / Pacific
Yixin Group Ltd.	Asia / Pacific

Bron: Sustainabilitytics

Uitsluitingslijst overheidsobligaties

Land

Afghanistan

Azerbaijan
Bangladesh
Belarus
Burundi
Cambodia
Central African Republic
Chad
China
Comoros
Congo
Democratic Republic of Congo
Equatorial Guinea
Eritrea
Guatemala
Guinea
Guinea-Bissau
Haiti
Honduras
Iran
Iraq
Lebanon
Liberia
Libya
Madagascar
Mozambique
Myanmar
Nicaragua
Nigeria
North Korea
Russia
Saudi Arabia
Somalia
South Sudan
Sudan
Syria
Tajikistan
Turkmenistan
Venezuela
Yemen
Zimbabwe
North Korea

Bron: Sustainalytics, Freedom House, Transparency International, GSAM